

К. ПРОТОХРИСТОВА
С. ЧЕРПОКОВА
А. СТРАНДЖЕВА
Т. ИЧЕВСКА
Е. ПЕТКОВА

КНИГА за УЧИТЕЛЯ

К. Протохристова • С. Черпокова
А. Странджева • Т. Ичевска • Е. Петкова

ЛИТЕРАТУРА

10.

КЛАС

Анубис

 Klett

- © Клео Стефанова Протохристова, Светла Кирилова Черпокова,
Аделина Любомирова Странджева, Татяна Иванова Ичевска,
Екатерина Иванова Петкова, *автори*, 2018
- © Деян Пламенов Балабанов, *графичен дизайн*, 2019
- © Петко Енчев Минчев, *корица*, 2019
- © „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД, *издател*, 2019
- ISBN 978-619-215-450-9

Възпроизвеждането на това издание или на отделни негови части под каквато и да е форма без изричното писмено съгласие на „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД е престъпление.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ ЗА УЧЕБНИКА ПО ЛИТЕРАТУРА ЗА 10. КЛАС ..	4
II. ПРИМЕРНО ТЕМАТИЧНО ГОДИШНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ (изтеглете ТУК)	
III. ВАРИАНТИ НА УРОЧНИ ПЛАНОВЕ	7
IV. ТЕСТОВЕ	38

МЕТОДИЧЕСКИ УКАЗАНИЯ ЗА УЧЕБНИКА ПО ЛИТЕРАТУРА ЗА 10. КЛАС

Учебната програма за 10. клас включва представителни текстове от българската литература от Освобождението до втората половина на XX век. Трите раздела, в които е организиран учебният материал, съответстват на традиционната периодизация, според която в следосвобожденското историческо развитие на българската литература са обособени три основни периода – от Освобождението до Първата световна война, между двете световни войни и след Втората световна война. Произведенията, които трябва да представят тези периоди, са неравностойни като бройка (съответно седем, пет и три). Очевидно е, че при така комплектуваното съдържание на учебната програма изграждането на съгласувана литературноисторическа визия е неизпълнима цел. Осъзнаването на това положение предлага като уместна алтернатива фокусиране върху конкретните автори и произведения, чието представяне да бъде съпроводено със системни контекстуализиращи процедури. С помощта на тези контекстуализации се набавя необходимата литературноисторическа ориентация.

Функционално учебникът има предназначението да осигури стабилно овладяване на учебното съдържание и надеждна подготовка на учениците за матурирния изпит след 10. клас. С оглед на това, както и на изискването, заложено в програмата, за „идентифициране и тълкуване на интерпретации на едни и същи мотиви и/или устойчиви сюжети в изучаваните творби от различни литературни периоди“, а също и в съответствие с методологическия алгоритъм, изработен от авторския колектив и прилаган неотклонно в създаваните от него учебни помагала вече дълги години, в учебника последователно се удържат стратегиите на тематичния и междутекстовия анализ.

Учебникът има ясно изградена структура. В началото му е поместен въвеждащ текст, адресиран към учениците, учителите и родителите, който обяснява целите и методиката на учебника и предлага обобщена информация за съдържанието. Следват урочните единици по темите, зложени в учебната програма, подредени в съответната последователност и организирани в три раздела. Всеки раздел от материала (без последния) завършва с обобщителен урок, чиято задача е да предложи цялостна характеристика на литературата от съответния исторически период. Отделно са включени уроци за годишен преговор, информацията в които е формирана в табличен вид.

Учебникът съдържа **четири вида уроци** – **за нови знания, за упражнения, за обобщение и за преговор**. Уроците за нови знания са озаглавени **От текста към значенията**, а уроците за упражнения – **От значенията към смисъла**. Всеки вид уроци има съответна структура.

Основните рубрики в **уроците за нови знания** са: *Авторът, Текстът, Произведението, Сюжетът, Жанрът, Героите, Композицията, Темите, Литература и история* (или според характера на съответния урок – *Литература и география*), *Съпоставителни прочити, Мозайка*.

Рубриката *Литература и история/география* полага изучаваното произве-

дение в контекстуалната рамка на релевантните му събития и факти от обществено-политическата и културната история или набавя информация за географските дадености, с които то е свързано.

Новата рубрика **Съпоставителни прочити** идва като отговор на заложеното в програмата изискване изучаваното произведение да бъде осмисляно и в съпоставка с други произведения на същия автор.

Мозайка съдържа сведения за литературни произведения или творби от другите изкуства, които разработват същите или подобни теми като тези в съответния урок, а също и допълнителни литературни произведения или откъси, които могат да обогатят представата за изучавания материал. С оглед на различните типове уроци комбинацията от рубрики ще варира.

Уроците за упражнения включват система от въпроси и задачи, организирани в три рубрики, чиято последователност води от по-просто към по-сложно, от основно към вторично, от задължително към алтернативно знание. Във функционален смисъл предназначението на така обособените групи от въпроси е да обслужват преподаването при различни категории ученици.

Как към чел? съдържа въпроси, с които се проверява усвояването на задължителния минимум нови знания. Във **Време за работа** са предложени значително повече и по-разнообразни въпроси и задачи, справянето с които дава гаранции, че урокът е усвоен пълноценно. Рубриката **Ателие за майстори** насочва към по-задълбочени разсъждения по проблемите, зададени от изучаваното произведение, както и към написването на различен тип писмени съчинения. В нея са включени и индивидуални или групови задачи, предназначени за извънкласна работа или за подготовка за олимпиади и състезания.

Обобщителните уроци са двусъставни. Първата им част представлява систематизиращ обяснителен текст, в който са изведени водещи характеристики и тематични ориентации на изучавания литературноисторически период. Втората част включва отделни групи въпроси, с помощта на които се обобщава материалът от съответния раздел.

Годишният преговор е организиран като система от въпроси, представени в текстови или табличен вариант. Освен за годишния преговор тази част от учебника може да бъде особено полезна и при подготовката за матура.

Електронните ресурси на учебника:

В електронния вариант на учебника се съдържат над 270 електронни ресурса – атрактивни, разнообразни и лесни за използване, различни типове:

- Информационни ресурси
- Аудиофайлове, съдържащи художествени изпълнения на някои от изучаваните художествени текстове
- Видеофайлове, съдържащи информация за авторите и епохите
- Работни листове и материали за личното портфолио на ученика
- Интерактивни тестови задачи и упражнения към урочните статии с разнообразен формат – с изписване на отговора, с един и с повече верни отговори, с избор от падащо меню, свързване на елементи по двойки, разпределяне в категории, последователно подреждане
- Галерии, галерии със задачи
- 3D панорами със задачи

- Линкове към интересни обекти в интернет, които обогатяват задължителното учебно съдържание

- Проекти.

Електронният вариант на учебника по литература за 10. клас дава на учителя допълнителни възможности:

- да представи литературните явления и процеси в контекста на цялостното културно и историческо развитие

- да оптимизира възприемането и осмислянето на информацията

- да оптимизира учебния процес чрез аудиовизуални средства

- да актуализира и затвърдява знания и умения, при овладяването на които учениците срещат трудности

- да акцентира върху отделни елементи от урока, като използва всички инструменти, които предоставя софтуерният продукт

- да въвежда по своя преценка допълнителна информация по всяка тема от включеното в учебниците съдържание

- да осъществява ефективни междупредметни връзки

- да повишава качеството на проверката и оценката на знанията и уменията, овладени от учениците, чрез използване на мултимедийно представени задачи с разнообразен формат

- да поставя индивидуални задачи на всеки ученик, да си разменя бележки и съобщения с учениците и много други активности.

Електронните ресурси може да се използват в онлайн (с интернет) режим, а след изтегляне на електронните учебници и ресурсите – и в офлайн (без интернет) режим.

ВАРИАНТИ НА УРОЧНИ ПЛАНОВЕ

Образователната програма по литература за 10. клас продължава тенденцията от края на 9. клас¹, като се фокусира изцяло върху българската литературна класика (от Вазов до Радичков). Това, от своя страна, предполага чрез запознаването с автори и произведения, емблематични за развитието на националния културен процес, да се обобщят и систематизират представите за градежа на българския национален космос, за възпитанието в него национални и универсални ценности.

Образователните очаквания в сферата на социокултурните компетентности са свързани с познания за дискурсите (исторически, обществено-политически и социокултурен) на съответното време, повлияли върху светогледа на българските поети и писатели от периодите след Освобождението до Първата световна война, между двете световни войни и след Втората световна война. Предпоставено е и развитието на критическото мислене на ученика („съотнасянето на интерпретирани в текстове от тези периоди отношения с личния опит на ученика“); на уменията за комуникация с текста („с познаването на отношенията *автор – текст – читател*“), както и на уменията за оценяване на етическите и естетическите функции на литературния текст („умението за оценяване начините на въздействие на текст“).

Литературните компетентности „очакват резултати“ по отношение на интерпретацията на различни като жанрова определеност текстове, обвързана с контекста на периода на създаването им, респ. с доминиращите културни и в частност литературни тенденции през съответния период („уменията за тълкуване на различни като период на създаване и жанр текстове, в които в зависимост от епохата намират проявление характерни черти на различни литературни направления като Романтизъм, реализъм, модернизъм“). Наред с тематичния подход, визиран в графа ЗНАНИЯ, УМЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ („Идентифицира и тълкува интерпретации на едни и същи мотиви и/или устойчиви сюжети в изучавани творби от различни литературни периоди“), програмата предполага и приложението на междутекстовия подход (Прим. „Различава в откъси от „Под игото“ светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, в съпоставка с други творби от Ив. Вазов (например с „Елате ни вижте!“, „Дядо Йоцо гледа“), и обяснява прилики помежду им в контекста на културната динамика“), което, от своя страна, перспективизира пълноценния прочит на литературния текст.

Комуникативните компетентности се свързват с формираните умения „за създаване и възприемане на реч (есе, резюме)“.

---

¹ Да припомним, че в 8. и в 9. клас, които са всъщност и първите два класа на гимназиалния етап, учениците формират литературнообразователни компетентности (социокултурни, литературни и комуникативни), запознавайки се с хронологията и особеностите на културното европейско развитие – различните културни епохи, както и различните като национална идентичност литератури и съответните им представители. Учебното съдържание за 9. клас е финализирано с литературата на Българското възрождане.

Коментарът на предвидените в програмата компетентности изисква да се отбележи и регламентираното доверие към педагогическия професионализъм („Литературните компетентности може да се изграждат на базата на посочените в програмата творби и на други тематично близки текстове по избор на учителя, включително и от съвременната българска литература.“).

С не по-малко доверие към българския учител се отнасят и авторите на настоящия учебник, поради което предложените инвариантни модели на уроци по литература нямат характер на задължително предписание, а по-скоро на помощни модели, които търпят промяна/корекция в хода на случващото се в литературно-образователния дискурс.

Поради оскъдния хорариум в годишното тематично разпределение са предвидени уроци за упражнения (след съответните уроци за нови знания), в които се разглеждат две и повече творби, създадени през даден литературен период, както от един и същ автор, така и от различни автори; както с еднакви жанрови белези, така и с различни. Водени от стремежа да бъдем максимално полезни на колегията, да я подпомогнем в изискването за изключителна оперативност и креативност в педагогическия подход, предлагаме методическа концепция за провеждането именно на такъв тип уроци (след урока за нови знания).

ИНВАРИАНТНИ МОДЕЛИ НА УРОЧНИ ПЛАНОВЕ ЗА НОВИ ЗНАНИЯ

Първият раздел от учебната програма включва *Българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война*. Съответно първият автор, предвиден за изучаване в този раздел, е Иван Вазов. Вазов е представен с цикъла „Епопея на забравените“ (одата „Левски“) и романа „Под игото“ (главите „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“). Предвидени са общо три урока за изучаването на Вазовото творчество – два урока за нови знания, в единия от които се разглежда цикълът „Епопея на забравените“ (одата „Левски“), в другия – трите глави от романа „Под игото“; и един урок за упражнения върху двете произведения.

Първият урок за нови знания включва изучаване на биографията на Вазов и тълкуване на цикъла „Епопея на забравените“ („Левски“)². В рамките на един учебен час учениците трябва да овладеят знания за творческата биография на автора и да интерпретират текста в съответствие с образователните очаквания. По традиция видът на урока (за нови знания, за упражнения, за обобщение и преговор) се определя от обема на непознатата информация, както и от преобладаващата познавателна активност на ученика. Предложеният урочен дизайн обаче е съо-

---

² Разработката на учебния план не включва коментар на особеностите на Българската литература от периода от Освобождението до Първата световна война. Подобна стратегия е съобразена със съвременните образователни тези, които акцентират върху индуктивния подход (от частното към общото), което ще рече, че учениците могат да се запознаят с информацията в урочната статия, но проверката на усвоените знания (за литературно-историческия период), съответно и тяхното затвърждаване, се реализират в обобщителния урок. Разбира се, това е само примерен вариант, учителят е този, който ще прецени какъв подход да приложи спрямо теоретичната информация – индуктивен или дедуктивен.

бразен с новите образователни постановки, поради което независимо от вида на урока в центъра на литературнообразователния дискурс е поставен диалогът между субектите на литературнообразователния процес (ученик – учител), което от своя страна дава възможност на ученика не само да разбира, но и да сътворява художествени светове.

Името Иван Вазов отдавна е познато на българския ученик, но идеята на представеното животоописание в учебника за 10. клас е да изгради представи за творческия светоглед, породен от контекста на епохата, в която живее и твори първият професионален български писател, както и за уникалната авторова интенция.

В резултат на което ведно със значимостта на патриарха на българската литература за културното ни развитие се открояват и доминиращите естетически тенденции през съответния литературен период, а литературният текст се разчита през призмата на взаимоотношенията му с извънлитературния свят. Тълкуването на творбата съобразно жанровата ѝ принадлежност изисква въвеждането на характеристиките на жанра „епопея“ и припомняне на особеностите на жанра „ода“ (познат от 7. клас при изучаването на една от творбите от цикъла „Епопея на забравените“ – „Опълченците на Шипка“).

Емблематични за българския литературнокласически фонд, канонизирани в учебните програми от десетилетия именно защото възкресяват спомените за робското време, наситено с много унижения и страдания за българския народ, но и родило „сеячите“ на бунта, предтечите на дългожадуваната и заслужена от българския народ свобода, Вазовите творби разгръщат ключова за българската литература от следосвобожденския период тема, която предлагаме и да бъде темата на уроците, свързани с изучаването на Иван Вазов и неговото творчество, съответно и тема на инвариантния модел на урока за нови знания:

Тема на урока:

Робството, бунтът, свободата в цикъла „Епопея на забравените“ („Левски“)

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се формират социокултурни компетентности чрез:

- съпоставка на личния опит с интерпретираните в „Левски“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война

Б) Образователни:

Да се формират литературни компетентности чрез:

- разпознаване на жанровите характеристики на одата, проявени в „Левски“
- тълкуване на „Левски“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата
- различаване на проявления на характерни черти на Романтизма в „Левски“ и тълкуване на творбата съобразно посочените проявления
- познаване значението на понятието метафора.
- познаване значението на понятието метонимия.

В) Развиващи:

Да се формират литературни и социокултурни компетентности чрез:

- развиване на читателския опит

- развиване на критичното мислене, включващо:
  - самостоятелно извличане на информация от текста
  - разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената информация
  - самостоятелна оценъчна позиция по отношение на ценностите и нормите, проблемите и конфликтите, характерни за „Левски“

- идентифициране и оценяване в „Левски“ на специфични начини на въздействие.

Вид на урока – урок за нови знания

Методи, дидактически форми, средства и похвати:

Метод на интерпретацията, подпомогнат от историко-типологичен и съпоставителен метод; минилекция, беседа; работа по групи, интерактивни методи и техники.

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за 10. клас, ИК „Анубис“, С., 2018.
2. Методика на литературното образование, Румяна Йовева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 – 10 мин):

Актуализация на опорни знания:

Тя се постига с въпроси от типа: *Кой е Васил Левски? Ако трябва да представите Левски на чужденец, на човек, който никога не е чувал за българския Апостол на свободата, как бихте го описали? Защо всички ние, българите, се гордеем с него? А как си изградихте тези представи за Левски, откъде знаете какъв човек и революционер е бил той?*

Мотивация на избора на темата:

Изборът на темата се мотивира с доминиращата проблематика в цикъла „Епопея на забравените“, която се разяснява чрез подходящи въпроси.

2. Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (20 – 25 мин.):

Въпреки че учениците имат предварителната задача да прочетат въщи произведението, препоръчваме на учителя, преди да започне с разкриването на учебното съдържание, да предостави на аудиторията изразителен прочит на творбата – собствен или професионално изпълнение (напр. декламацията на одата „Левски“ от актьора Валентин Андреев-Рафе в ютуб). Интелигентността на професионалния литератор обезсмисля да обясняваме „защо“. Непознатите думи, както и думи, затрудняващи разбирането и осмислянето на произведението (ако учениците споделят, че има такива), се обясняват и записват на дъската (респективно в тетрадката на ученика). Следват въпроси, илюстриращи първото „докосване“ до посланията на текста, от типа на: *Какви емоции породил у вас Вазовата творба „Левски“? Образът, изграден от Иван Вазов, отговаря ли на вашите представи за Левски? А с какво ги обогати?*

Визираните в учебната програма компетентности, съответно и цели в плана на урока, изискват жанров и/или културноисторически прочит на текста, алгоритъма на който учениците познават от предходните класове. Достигнатото образователно равнище предполага до голяма степен самостоятелен коментар на художествения текст, без помощта на учебника. Разбира се, рубрики като „Литература и история“ или „Литература и география“, „Мозайка“ предлагат информация, която вероятно е нова/непозната за голяма част от аудиторията и се престава чрез минилекция на учителя или самостоятелен прочит на съответ-

ните абзаци в урочната статия. В хода на беседата учителят допълва/обобщава отговорите на учениците.

Запознаването с биографията на Иван Вазов и творческата история на одата „Левски“ може да бъде осъществено по различни начини – минилекция на учителя, мултимедийна презентация (изготвена под ръководството на учителя), прочит на Вазови произведения в съответствие с хронологията на създаването им и паралелно с това представяне на съответните биографични моменти и др. За да оползотворим урочната статия, избираме самостоятелен учеников прочит на рубриците „Авторът“ и „Произведението“. Класът се разделя на две групи, като едната от тях представя авторската биография, а другата – творческата история на произведението. Усвоените знания се проверяват чрез система от въпроси, като при отговорите учебникът не се ползва. При необходимост учителят обобщава отговорите на учениците или ги допълва. Ето как би могла да изглежда беседата, планирана според последния вариант:

- Учител: Кой е авторът на одата „Левски“ и какво знаете за него?

- Предполагам отговор: Иван Вазов (1850 – 1921) е първият български професионален писател. Наричан е класик и патриарх на българската литература, защото творчеството му е образец за поколения творци и читатели, а заложените в него идеи са непреходни.

Роден е в будния подбалкански град Сопот на 27 юни 1850 г. Баща му Минчо Вазов е известен търговец. Желанието му е синът да изучи търговия и да наследи семейните дела. Вместо това младият Вазов отрано проявява силен интерес към литературата. Любовта към книгите е насърчавана от майка му Съба Вазова. Тя поощрява тайно от бащата и първите поетически опити на сина. Началното си образование Вазов получава в родния си град, а после учи в Калофер при известния педагог Ботьо Петков. За кратко е негов помощник (подидаскал). Богатата библиотека на учителя му дава възможност да опознае големите имена от световната литература.

През 1866 г. е записан в Пловдивската гимназия. Там изучава гръцки и турски език. Занимава се с френски и чете в оригинал любими поети като Юго и Ламартин. Две години по-късно по настояване на баща си се връща у дома, за да поеме семейните дела. Вместо със сметки и цифри Вазов изпълва счетоводните тефтери със стихотворения. Обаче Минчо Вазов е твърдо решен да направи от сина си търговец. За целта през 1870 г. го праща в Румъния (град Олтеница) в кантората на чичо му. Надеждата е, че най-сетне ще събуди у сина си интерес към търговията. Но Вазов пише и публикува стихове в „Периодическо списание“, в списание „Читалище“, във вестниците „Отечество“ и „Свобода“. Чете румънска поезия. Една нощ тайно бяга от Олтеница в Браила, където попада в средата на българските емигранти. Среща се с Христо Ботев, което е решаващо за формирането на Вазов като поет.

През 1872 г. се завръща в България. Работи като учител, а после като преводач по време на строежа на железопътната линия София – Кюстендил. В родния си град става член на революционния комитет. За да не бъде арестуван след погрома на Априлското въстание (1876), бяга в Румъния. Живее в Букурещ от май 1876 г. до края на юни 1877 г. Там се включва в Българското централно благотворително общество (1876) и става негов секретар. Официално обществото се занимава с

благотворителна дейност, но в действителност целите му са революционни. Двете пребивавания на поета в Румъния обичайно се назовават в биографиите му като време на румънска емиграция.

През Руско-турската освободителна война е писар в Свищов, а после в Русе. Близко година е председател на Окръжния съд в Берковица (1879 – 1880).

От 1880 до 1886 г. живее в Пловдив – столицата на Източна Румелия. Този етап от биографията му е известен като пловдивски период. Той е изключително плодотворен за писателя. Вазов активно се включва в културния и в политическия живот на града. Става депутат от Областното събрание, редактор е на вестници и списания. През 1881 г. е избран за председател на Пловдивското научно книжовно дружество и издава първото българско литературно научно-списание след Освобождението – „Наука“.

Заради политическите събития у нас през 1886 г. и преследването на русофилите писателят напуска България. Установява се в Одеса, където, измъчван от тъга по отечеството, създава романа „Под игото“. Времето на пребиваването му там е известно още като одески (или руски) период.

От 1889 г. живее в София. По времето на правителството на Константин Стоилов е министър на народната просвета (1897 – 1899). След напускането на поста се отдава изцяло на литературни занимания. През 1920 г. е удостоен със званието народен поет.

Умира внезапно на 22 септември 1921 г. Погребан е в близост до църквата „Света София“, а на гроба му е положен витошки камък.

Творчеството на Иван Вазов е изключително богато по обем и тематика. То включва почти всички литературни жанрове – разкази, повести, романи, пътеписи, драми, лирически произведения. Пълното издание на съчиненията му обхваща двадесет тома. Произведенията му са преведени на повече от петдесет езика и имат значимо място в световната литература.

Иван Вазов е автор на над 20 стихосбирки („Пряпорец и гусла“, „Тъгите на България“, „Избавление“, „Майска китка“, „Поля и гори“, „Сливница“, „Люлека ми замириша“, „Не ще загине“ и др.). Много от стихотворенията му са обединени в поетически цикли. Такива са „Епопея на забравените“ (1881 – 1884), „Легенди при Царевец“ (1910). Лириката му е израз на силната му любов към България, на преклонението и възхищението пред родната природа и родния език. Едни от най-хубавите му стихотворения са посветени именно на тези теми. Такива са „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Българският език“.

Прозаическото творчество на Иван Вазов е също така огромно по обем. Автор е на над двеста разказа. В тях са пресъздадени сцени от различни етапи от българската история – тревожните революционни времена („Една българка“), Сръбско-българската война („Иде ли?“), следосвобожденската действителност („Дядо Йоцо гледа“, „Пейзаж“, „Тъмен герой“). Повестите му „Митрофан и Дормидолски“, „Чичовци“, „Немили-недраги“ полагат началото на новата българска литература. Най-известното му произведение – „Под игото“ (1894) – се смята за първия роман в нашата литература.

Създаденото от Иван Вазов е литературен израз на една цяла епоха. В него са отразени размирните години преди и по време на Освобождението, възторзите и покрусата от първите стъпки на младата българска държава. То възпява прелести-

те на родната природа и красотата на българския език. Има функцията и на национална история, защото побира в себе си целия български свят.

- Учител: Каква е творческата история на произведението?

- Предполагам отговор: За първи път стихотворението „Левски“ е публикувано през 1881 г. в стихосбирката на Вазов „Гусла“. Впоследствие е включено на първо място в поетическия цикъл „Епопея на забравените“, върху който поетът работи от 1881 до 1884 година. Цикълът съдържа 12 стихотворения, посветени на възхвалата на дейците на българското националноосвободително движение. Идеята за написването му е продиктувана от обстоятелството, че още през първите години след Освобождението българското общество, ангажирано със злосторението на политически борби и материални интереси, като че ли напълно забравя високите идеали на възрожденците. С горест поетът осъзнава, че споменът за героичното минало на народа ни все повече помръква и е обречен на забравата, и решава да възкреси светлите образи на дейците на Българското възраждане, да събуди паметта за техните подвизи и да изрази възторга си от тях.

- Учител: Как коментират изследователите изборът на заглавието „Епопея на забравените“?

- Предполагам отговор: Изборът на заглавието „Епопея на забравените“ изразява ярко творческия патос на Вазов. Като назовава цикъла епопея, поетът му присвоява специална роля. Епопеята е жанр, който представя най-значителни събития от историческата съдба на даден народ. Тя съхранява паметта за тях и играе ролята на своеобразен паметник на националната история. При Вазов използването на това жанрово наименование е донякъде иносказателно, защото по принцип с него се означават епически произведения, докато „Епопеята“ на Вазов се състои от лирически стихотворения. Също така, то се отнася до цялостна творба, а не до сбор от произведения. Но същевременно то е напълно съответно на съдържанието на поетическия цикъл в най-същностен смисъл, защото в него е пресъздадена епоха от българската история, проявила върховните достижения на достойнство и героизъм, присъщи на народа ни. Допълнителен ефект на заглавието се придава от словосъчетанието „Епопея на забравените“, което е своеобразен оксиморон, защото онова, за което епопеята разказва, е по принцип незабравимо. Като свързва парадоксално двете несъвместими понятия, Вазов подчертава абсурда на забравата и осъжда неблагоприятността на съвременниците си към героичните личности от предосвободителната епоха и техните подвизи и дела. Още по-недостойно и осъдително е, че забравата е завладяла толкова скоро общественото съзнание. Разочарованието на Вазов от налагането на нови ценности като лицемерието, егоизмът, интересчийството, при което се поругава всичко свято, го предизвиква да се противопостави на това морално падение на съвременността с оръжието на поетическото слово и да издигне свой паметник за великите хора и събития на България.

- Учител: Каква хронология обхваща цикъла; от колко оди е съставен и кои са най-известните между тях?

- Предполагам отговор: Хронологически „епопеята“ обхваща 120 години от българската история и представя български будители и революционери, важни събития от Възраждането, национално-освободителните ни борби. Редом с „Левски“ и „Опълченците на Шипка“, най-известни измежду творбите, включени в „Епопея на забравените“, са „Паисий“, в която се прославя първият голям български

просветител, автора на „История славянобългарска“, вдъхновител на следващите поколения възрожденци, „Раковски“, която представя една от най-забележителните фигури на Българското възраждане, и „Кочо“ („Защитата на Перушица“), където е показан безпримерният героизъм на обикновения българин при разгрома на Априлското въстание.

С жанра „ода“ учениците се запознават още в 7. клас при изучаването на Вазовото стихотворение „Опълченците на Шипка“, така че не би следвало въпросът, свързан с жанровите особености на изучаваното произведение, да ги затрудни. Тъй като Вазовите творби, включени в цикъла „Епопея на забравените“, имат своите (жанрови) специфики, логично е в хода на беседата учителят да допълни/да обобщи отговора. Подобна логика би трябвало да следва и работата по почти всички рубрики от урочната статия, но тъй като достигнатите познания във всяко училище, дори във всеки клас, са различни, учителят преценява дали учениците биха се справили самостоятелно, или рубриката се прочита предварително, след което се събеседва (без помощта на урочната статия).

- Учител: С какви жанрови специфики се отличава произведението?

- Предполагам отговор: Както определящата част от стихотворенията, включени в цикъла „Епопея на забравените“, които се отнасят към жанра на одата, и „Левски“ е ода. Изборът на този жанр отговаря на основния замисъл на стихотворението да бъде възпята личността на Апостола на свободата, да намерят израз възторгът и преклонението към него и да му бъде издигнат паметник, подобаващ на величието на неговия подвиг. В това стихотворение обаче Вазов подчинява жанровата формула на одата на специфично композиционно решение, при което същинската одическа част е изтеглена във финала, докато предхождащите я значителни по обем фрагменти са със съвършено различен, чужд на жанра характер.

Следващото интерпретативно равнище е „композицията“ – въпросът, свързан с композиционните особености на разглежданата творба, изисква задълбочени литературнотеоретични познания, така че отново учителят преценява дали учениците се нуждаят от помощта на информацията, изложена в съответната рубрика на урочната статия, или след като чуе техните становища по въпроса, ще допълни/обобщи отговорите:

- Учител: Защо е усложнена композицията на творбата; как е изградена композиционната ѝ схема?

- Предполагам отговор 1: Защото изграждането на творбата е постигнато чрез съчетаване на компоненти, разнородни като съдържание, стил и жанрова специфика.

- Предполагам отговор 2: Композиционната схема на одата „Левски“ е типична за значителна част от стихотворенията в „Епопеята“ – тя съдържа въведение, в което са включени разсъждения за героя, основна част, съдържаща характеристика на героя, илюстрирана с биографични факти, и заключение – лирическа възхвала. Началният стих на въведението „Манастирът тесен за мойта душа е“, изречен от самия Левски, звучи като сентенция, в която е изразен основният за творбата сблъсък между робство и свобода, между позор и слава, между ограничаващи обстоятелства и висока житейска цел. Кулминацията на това драматично изграждане съвпада с вземането на окончателно решение: „... да оставя веч / таз ограда тиха, от света далеч, / и да кажа тайно две-три думи нови / на онез, що влачат теж-

ките окови“, след което драматичното напрежение бива пречушено с рязката смяна от лаконичното третолично съобщение: „Рече и излезе“. Основната част започва със стиха „Девет годин той“, открит в самостоятелна позиция – графично и интонационно. В нея са представени личността и революционната дейност на Левски. Заключителната част, която започва със стиха „Той биде обесен“, представлява лирически отклик на мъченическата смърт на Левски. Като използва отново ефекта на парадокса, поетът представя геройската смърт метонимично чрез бесилото. Във финалната одическа възхвала бесилото е сравнено с кръста на разпятието и по тази логика е привидяно като единствено достойния човешки избор, онзи, който подобава на свободните, гордите и непреклонни личности. „Мирни в своето легло“ умират само онези, които са се опозорили и са предали своята съвест, докато смъртта на бесилото е „слава нова на земята“, връх, от който духът може да види „към безсмъртието по-прекия път!“.

- Учител: Кое е особеното в стиховото изграждане на одата?

- Предполагам отговор: Впечатляваща особеност на стиховото изграждане в одата, която е характерно своеобразие и за поетиката на „Епопеята“ като цяло, е системното използване на градации и паралелизми. Серии от градациите определят цялостния строй на стихотворението – и във въведението при изреждането на аргументите за напускане на манастира и при началното представяне на образа на Левски, и при описанието на моралната му устойчивост в тъмницата. Пак така системно се появяват паралелизми: „Смъртта беше близко, но страхът далеч“ и „че страхът е подлост, гордостта – пиянство“ (много подобно на „патроните липсват, но волите траят“ и „Всяко дърво меч е, всякой камък – бомба, / всяко нещо – удар, всяка душа – плам“ от „Опълченците на Шипка“).

- Учител: Представете сюжета на одата „Левски“.

- Предполагам отговор: Въпреки лирическият си характер стихотворението съдържа ясно очертан сюжет. Основната му част се състои от дълга поредица стихове, които представят революционната дейност на Левски с акцент върху отделни, легендарно известни факти за вездесъщото му, но непроследимо от властите присъствие: „бездомен, без сън, без покой, / под вънкашност чужда и под име ново“; „Горите, полята познати му бяха; / всичките пътеки кракът му видяха, / Тая заран млад е, довечера стар, / одева търговец, сега просяк дрипав, / кога беше нужно – хром, и сляп, и клипав; Той беше невидим, фантом, или сянка. / Озове се в черква, мерне се в седянка. / Покаже се, скрий се без знак и без след, / навсякъде гонен, всякъде приет“. Към тези емблематични за Левски характеристики са прибавени и отделни микросюжети, представени с максимален лаконизъм, какъвто е случаят с плесницата, разказан от Вазов и в глава XI от повестта „Немили-недраги“: „Веднъж във събрание едно многобройно / той влезна внезапно, поздрави спокойно, / и лепна плесница на един подлец, / и излезе тихо из малкий градец“. Така стихотворението се оказва, както го определя Светлозар Игов, своеобразен „конспективно-фрагментарен биографичен роман за Левски“.

- Учител: Как е представена личността на Левски в одата и какво е определящо за нейната интерпретация?

- Предполагам отговор: Основен герой на одата е Левски. Личността му е представена както чрез факти и събития от биографията му, така и с помощта на лирически характеристики на личността и дейността му. Определящ момент в ин-

терпретацията на образа му е акцентът върху неговата изключителност, извънмерност с акцент върху безстрашието („той беше безстрашлив, той беше готов / сто пъти да умре на кръста Христов“) и себеотрицанието („а той, беден, гол, бос, лишен от имотът, / за да е полезен, дал си бе животът“). Историческата конкретност на Васил Левски, естествено, предпоставя интерпретацията му като национален герой. Типичен похват на Вазов е да успоредява възпетите в „Елопея на забравените“ български герои и събития с върхови прояви на героизъм от световната история – Шипка е сравнена с Термопилите, а в „Кочо“ не просто „Перушица бледна“ е уподобена на Прага и Сарагоса, но и потресаващата ѝ гибел се оказва, че е „надминала“ Картаген и „засрамила“ Спарта. Така и Левски е представен като българското съответствие на Прометей, Сократ, Ян Хус, Колумб и Христос, при което националното се осмисля и като универсално и общочовешко. Интересно поетическо решение на Вазов е да назовава героя си основно с местоимението „той“ – сякаш изведено в заглавието, името Левски излъчва достатъчна енергия, за да може да изпълни с конкретност и съдържателност многобройните местоименни назовавания. Самото име се появява едва два пъти в текста на стихотворението – за първи път в собствените му думи „Аз съм Левски, ей ме на“) и веднага след това, като че ли като ехо от тези думи в силно акцентираните стихове „Но тиранът люти да убий духът / една заран Левски осъди на смърт!“. Специално подчертано при изграждането на образа на Левски е огромното му въздействие върху съзнанието на българския народ, способността му да увлече в служба на великата си кауза всякакви хора, представители на различни съсловия (И всякоя възраст, класа, пол, занятие / зимаше участие в това предприятие; / богатий с парите, сюрмахът с трудът, / момите с иглата, учений с умът,ст. ....), и така да направи осъществяването ѝ възможно („И семето чудно падаше в сърцата / и бързо растеше за жътва богата“).

За разглеждането на темите и мотивите класът може да се раздели на три групи, като всяка от групите коментира разгръщането на съответната тема:

- Учител: Кои са водещите теми в творбата и как са разгрънати те?
- Предполагам отговор – 1 гр.: Една от водещите теми в творбата е темата за Левски. На Левски е отредена извънредно висока позиция в ценностната система на българското национално съзнание и това определя интензивното присъствие на образа му в нашата литература. Още непосредствено след смъртта му Ботев написва стихотворението си „Обесването на Васил Левски“, което, заедно с Вазовата ода „Левски“, изиграва ролята на формиращ образец за интерпретацията на личността и делото на Апостола. Подобно значение има и първата му биография, написана от Захари Стоянов – „Васил Левски (Дяконът). Черти из живота му“. Следващите литературни версии на Левски са многобройни. Между тях се открояват „За свободата“ на Стефан Дичев, романът „Васил Левски“ на Цветан Минков, романът „Левски“ на Яна Язова, повестта „Процесът 1873“ на Вера Мутафчиева, пиесата „Апостолът на свободата“ на Магда Петканова, пиесата „Великденско вино“ на Константин Илиев, пиесата „Тайната вечеря на дякона Левски“ на Стефан Цанев, кинороманът „Аз съм Левски“ на Радой Ралин.

- Предполагам отговор – 2 гр.: Темата за свободата е водеща в това стихотворение. Интерпретацията ѝ точно следва модела, който се оформя и стабилизира в литературата на Българското възраждане – тя не се получава даром, дори и Бог не откликва

на празните молитви; залогът за нея е себеотрицанието, храбростта, безрезервна отдаденост на каузата („... щастлив е оня, който дигне пръв / народното знаме и пролее кръв“). Свободата се мисли не просто буквално, а като състояние на духа („... и че трябва твърдост, кураж, постоянство“). Тя не е за онези, които живеят в страх, подлост и егоизъм – тяхната награда е да умрат „мирни на своето легло“.

- Предполагам отговор – 3 гр.: Основно място в одата „Левски“ е отредено на идеята за безсмъртието на героичния подвиг. Темата за безсмъртието на бореца за свобода има устойчиво присъствие в българската литература, което се корени във възрожденската традиция. По начин, родствен на Ботевото „Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира“, и тук безсмъртието се интерпретира в неразчленима връзка със саможертвата в името на народното благо и като надмогване на физическата смърт. Показателно е придържането към друг характерен момент от Ботевата интерпретация на безсмъртието – героичният акт, който го предпоставя, се осъществява на планински връх, образцовата му реализация е „там, на Балкана“. В „Епопея на забравените“ Вазов възпроизвежда същия този модел на пространствено извисяване. В „Опълченците на Шипка“ връхът отговаря на настъплението на врага с „Ура!“, а в кулминационния момент прозвучава призивът „България цяла сега нази гледа, / тоя връх висок е, тя ще ни съзре“. В „Левски“ подвигът се свързва със същия топос – бесилото е идентифицирано като сублимния връх, отвеждащ най-пряко към безсмъртието. Веднъж извисено пространствено, уподобено на разпятието, по аналогия с Голгота, където Христос понася кръстните си мъки, за да надмогне смъртта с възкресението, бесилото ще бъде привидно и като връх, от който човешкият дух може да види „към безсмъртието по-прекия път“.

- Учител: Как е постигнато претворяването на историческия факт (биографичните данни за Левски) в художествен образ?

- Предполагам отговор: В стихотворението „Левски“ е налице сложно съчетание от документалност и художествена условност. Несъмнено е, че в общите контури фигурата на Апостола, представена в одата, отговаря на историческата истина. Стиховете „Девет годин той / скита се...“ отразяват точно биографичните факти – дякон Игнатий решава да се отдаде на революционна дейност в края на 1861 г. и на 3 март 1862 г. напуска Карлово, но подстригва дългите си монашески коси едва на Великден 1864 г., след месеци, прекарани последователно в Букурещ, в легията на Раковски в Сърбия, в Карлово и Пловдив, така че „точната“ продължителност на неговата активност като идеолог и организатор на българската национална революция е действително девет години. Достоверните биографични факти обаче в поетическия образ на Левски се допълват от своеобразния мит, който е изграден около фигурата на великия българин в многобройни мемоарни или легендарни разкази. Самият Вазов има значителен принос за формирането на този мит не само със своята ода, но и с поредица прозаични текстове – X и XI глава от повестта „Немили-недраги“ (отпечатани първоначално в сп. „Наука“, 1882 – 1884), а по-късно и с разказите „Из кривините“, „Чистият път“ и „Апостолът в промеждие“.

- Учител: Направете съпоставка между одата „Левски“ и поместения текст от XI глава на повестта „Немили-недраги“. Можем ли да кажем, че диалогът между двете творби допълва представата за образа на Левски и с какво?

- Предполагам отговор: Въпреки че одата сама по себе си е достатъчна, за

да обезсмърти името Левски, откъсът от повестта „Немили-недраги“ по един или друг начин не само утвърждава героичния образ, но и обогатява представите за него. Диалогът между двете творби създава един цялостен образ на Апостола на свободата, чиято извънмерност е обусловена както от родолюбието, свободолюбието, безстрашието и обаянието на изключителната личност, така и от нейния хуманизъм и демократични убеждения.

- Учител: Как е обезсмъртен Апостола на свободата в другите изкуства?

- Предполагаме отговор: Васил Левски е предпочитан обект за изобразителните изкуства. Единственият художник, който е познавал и е другарувал с Левски, е Георги Данчов. По-късно по памет той рисува три маслени портрета и още толкова литографии на Апостола. Другите портрети са по запазените фотографии, които са седем на брой. Първата гравюра на Апостола е отпечатана на стенен календар за 1876 г., отпечатан от Христо Ботев. Портрети на Левски създават също Никола Михайлов, Васил Стоилов, Георги Черкезов, Кирил Буюклийски, Борис Ангелушев и ред други.

През 1878 г. е взето решение да се построи паметник на мястото, където е бил обесен Левски. Автор на проекта е чешкият архитект Антонин Колар, основната част от колоната е изработена от италианския каменар Абрамо Перукели, скулптурните работи са на Франтишек Новак, а бронзовото изображение е на виенския скулптор Рудолф фон Вейр. Издигнати са и много други паметници на Левски, най-известни измежду които между които на скулптора Марин Василев в Карлово и на Иван Лазаров и Любомир Далчев във Велико Търново. Паметници на Апостола има също във Букурещ, Солун, Вашингтон и Буенос Айрес.

3. Заключителна учебна ситуация (5 – 10 мин):

Затвърждаването на формираните компетентности се осъществява в заключителната учебна ситуация. В рамките на няколко изречения се обобщава най-важното, маркират се акценти. Поставят се мотивирани оценки на учениците, взели участие в работата през часа. Задачите за следващия час са следните:

Прочит на посочените в учебната програма глави от романа „Под игото“ („Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“).

Резюме на статия по избор:

А) Ил. Тодоров. „Из биографията на романа “Под игото“ (По повод на неговата стогодишнина). – Литературна мисъл, 1990/1, с. 58 – 59.

Б) Малина Топова. Митологизация на героичното начало в романа „Под игото“. // <https://liternet.bg/publish11/m_tonova/mitologizaciia.htm>

Очаквани резултати:

Разпознава жанрови характеристики на одата, проявени в „Левски“.

Тълкува „Левски“ съобразно жанровете и културноисторическите характеристики на творбата.

Различава проявления на характерни черти на Романтизма в „Левски“ и тълкува творбата съобразно посочените проявления.

Познава значението на понятието метафора.

Познава значението на понятието метонимия.

Съпоставя с личния си опит интерпретирани в „Левски“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, и обосновава позиция по тях.

Идентифицира и оценява в „Левски“ специфични начини на въздействие.

Тема на урока:

Робството, бунтът, свободата в романа „Под игото“ (главите „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“)

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се формират социокултурни компетентности чрез:

- различаване в откъси от „Под игото“ на светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война

- съпоставка на романа „Под игото“ с други творби от Ив. Вазов и обясняване на приликите и разликите помежду им в контекста на културната динамика

- подбиране, извличане и обработване съобразно няколко критерия на информация от различни източници, за да се изпълни самостоятелно конкретна изследователска задача, свързана с историята на четенето на „Под игото“.

Б) Образователни:

Да се формират литературни компетентности чрез:

- разпознаване на жанровите характеристики на романа, проявени в „Под игото“

- тълкуване на откъси от „Под игото“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.

В) Развиващи:

Да се формират литературни и социокултурни компетентности чрез:

- развиване на читателския опит

- развиване на критичното мислене, включващо:

- самостоятелно извличане на информация от текста

- разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената информация

- самостоятелна оценъчна позиция по отношение на ценностите и нормите, проблемите и конфликтите, характерни за „Под игото“.

Вид на урока – урок за нови знания

Методи, дидактически форми, средства и похвати:

Метод на интерпретацията, подпомогнат от историко-типологичен и съпоставителен метод; минилекция, беседа; работа по групи, интерактивни методи и техники.

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за десети клас, ИК „Анубис“, С., 2018.

2. Методика на литературното образование, Румяна Йовева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 – 10 мин):

Актуализация на опорни знания:

Беседата започва с въпроси и задачи от типа: *Припомнете си накратко изучаваното от романа „Под игото“ – какво се случи в главите „Радини вълнения“ и „Представлението“; кои герои запомнихте и с какво?*

Мотивация на избора на темата: Изборът на темата се мотивира с доминиращата проблематика в романа „Под игото“, която се разяснява чрез подходящи въпроси.

Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (20 – 25 мин):

Запознаването с творческата история на произведението се осъществява чрез

прочит на рубриката „Произведението“. Следва репродуктивна беседа, от която става видно доколко е усвоена съответната информация.

- Учител: Каква е творческата история на произведението?

- Предполагам отговор: „Под игото“ е първият роман на Иван Вазов. Той се смята и за първия роман в българската литература. Основната му част е написана в периода 1887 – 1889 г. в Одеса, където Вазов е изгнаник по политически причини. Първоначално романът излиза на части в периодичното издание „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ (1889 – 1890), а като самостоятелна книга – през 1894 г. Интересен момент от историята му е, че българското издание е предшествано от издание на английски език (под името „Under the Yoke“) от края на 1893 г., то е публикувано в Лондон в поредица „Международна библиотека“ от млад английски издател, пристрастен към българската култура. Критикът, написал предговора, определя произведението като „един от най-добрите романи, които Източна Европа е дала на Запада“. Скоро след това романът е преведен и на други езици.

- Учител: 3. Какви смисли пораждат неговото заглавие и подзаглавие?

- Предполагам отговор: Писателят назовава романа „Кървава заря“, но по съвет на приятели го променя на „Под игото“. Членуването на „иго“ има особена функция. То придава усещането за нещо безкрайно, всеобхватно и непреодолимо. Подзаглавието гласи: „Из живота на българите в предвечерието на Освобождението“. „Из живота“ подсказва за отрязък, за момент от битка на българина. Създава впечатлението, че ще се представи нещо обичайно, характерно за времето си. Втората част от подзаглавието обаче отдалечава от тази първоначална представа и полага събитията в един исторически контекст, като насочва към съдбовен етап от българската история – Освобождението. Специфична е употребата на думата „предвечерие“. Тя е русизъм и е синоним на „навечерие“. За разлика обаче от „навечерие“, което означава „времето, периодът непосредствено преди някакво събитие“, „предвечерие“ носи привкуса на отдалеченост и дистанция от предстоящото.

Следващият въпрос проверява доколко е изпълнена самостоятелно конкретната изследователска задача, свързана с историята на четенето на „Под игото“.

- Учител: А каква е историята на неговото четене?

- Предполагам отговор: Според статията на М. Тонова романът „Под игото“ не за първи път е предмет на сблъсъци – той е една от най-оспорваните книги в българската литература през своя повече от 110-годишен живот. След първите възторжени оценки за него при появата му в СБНУ през 1890 г. – дори бъдещият враг на Вазов д-р Кръстев сравнява романа в една своя рецензия с „Илиада“ на Омир, следва вълна от противоречиви критически рецензии, които стигат до пълното му отричане. По парадокс романът излиза като самостоятелна книга най-напред на английски – в Лондон през 1893 г., и на шведски, а до края на века вече е публикуван на 12 европейски езика. За Западна Европа „Под игото“ е „шедьовър“, „един от най-хубавите романи, които Източна Европа е изпращала на Запад“ (У. Морфил, професор в Оксфорд), „модерен роман от висока класа“ (Е. Силверстоппле – шведският преводач), „най-доброто прозаично произведение на съвременната южнославянска художествена книжнина“ (Алфред Йенсен). За българската критика той притежава „твърде съществени художествени недостатъци“. Д-р Кръстев подчертава, че романът „не е добил, нито е могъл да добие каквато

и да било известност в широката публика на запад или дори в славянските земи“. Към него се присъединяват авторите от кръга „Мисъл“ в лицето на Пенчо Славейков, д-р Васил Балджиев, Илия Миларов с книгата „Иван Вазов като романист“. В стремежа си да изведе българската литература към нови естетически хоризонти кръгът „Мисъл“ смята, че „вазовският ѝ етап“ трябва да бъде надживян. Към тях се присъединяват и представителите на социалистическата литература и естетика, но от друга позиция: за тях Огнянов, Кандов и Рада са „карикатури на революционната епоха“ (Димитър Благоев). Чак Гео Милев в своята „История на българската литература“ през 1920 г. реабилитира романа. А оценката на публиката е друга: „Под игото“ претърпява за изминалите 30 години 5 издания в родината си и е преведен на почти всички европейски езици, по данни на издателя му Т. Чипев, готви се филмирането му през 1921 г.

Беседата продължава с пресъздаването на сюжета на трите глави от романа и с определянето на жанра. Поставените въпроси не би следвало да затруднят учениците (жанровите белези на романа „Под игото“ са познати от 6. клас).

- Учитель: Кое историческо събитие намира своята художествена реализация в романа „Под игото“?

- Предполагам отговор: Романът „Под игото“ разказва за събитията, свързани с организирането, избухването и потушаването на Априлското въстание (1876). В центъра на повествованието е малкото подбалканско градче Бяла черква и животът в него, а действието се разгръща в периода май 1875 – май 1876 г. Така сюжетът стъпва върху един от най-драматичните моменти от българската национално-освободителна борба през Възраждането. На практика обаче събитието е фокусът, през който се изобразява както мащабът на „игото“, което тегне от векове, така и силата на националния подем в последните години преди Освобождението.

- Учитель: Кои са двата плана, в които се разгръща сюжетът на романа? Какво се постига чрез тяхното сливане в хода на действието?

- Предполагам отговор: Предаден накратко сюжетът на романа е: в майска вечер в двора на един от уважаваните граждани на Бяла черква, чорбаджи Марко, нахлува неочакван гост – Иван Кралича, беглец от заточение в Диарбекир. Сред поредица от бягства и преследване от страна на турските власти Кралича променя името и самоличността си. Той се представя като Бойчо Огнянов, учител, и става основна фигура в обществения живот на Бяла черква и двигател на революционното движение. Неговите действия увличат жадуващите за свобода българи, а общият подем заразява със стихията си дори и мирни, стъпили здраво на земята граждани като чорбаджи Марко. Неуспехът на въстанието, което така и не избухва в Бяла черква, предопределя трагичния край на историята. В последните страници на романа Бойчо Огнянов загива заедно със съмишлениците си в епична битка срещу турската потеря, изпратена да потуши бунта. Както подсказва и подзаглавието на романа, сюжетът се разгръща в два плана – на битово-ежедневното („из живота на българите“) и на съдбовно-историческото („в предвечерието на Освобождението“). Читателят е преведен през различни моменти от живота на Бяла черква – семейния и обществен бит, училищния живот (главата „Радина вълнения“), културните прояви („Представлението“), градските сплетни и клюки („Женският метох“), политическите настроения („Силистра йолу“, „В Ганковото кафене“). Заедно с това се наслагват глави, които представят процеса на революционизиране,

като разказът все повече се занимава с подготовката на въстанието и неговите водачи („Комитетът“, „Огнянов председателствува“), за да изобрази накрая неговото избухване („Въстание“, „Батарейта на зли дол“, „Сремска долина пламна“) и потушаване („Бой“, „Гибел“). Така в хода на действието двата плана се сливат, за да изобразят процеса на националното самоосъзнаване на обикновения човек и превръщането му в личност, която изисква правото си на свобода и независимост. Заедно с това се постига и една обобщена картина на подема на националния дух, формирал се в годините преди Освобождението.

- Учител: Пресъздайте накратко сюжета на главите „Гост“ и „Новата молитва на Марка“.

- Предполагаме отговор 1: „Гост“ е първата глава от романа. Чрез нея се въвежда битът на Бяла черква (домът на чорбаджи Марко), показват се порядките в семейството от времето на Възраждането, взаимоотношенията *родители – деца*. Заедно с това се подсказва посоката на развитие и конфликтност в сюжета на романа чрез появата на неочаквания гост. Това е и първият знак, че спокойната атмосфера на подбалканското градче ще бъде нарушена и че предстои разразяването на буря. На този ранен етап от сюжета двата плана – на битовото и на съдбовно-историческото – все още са разединени, а основните герои в главата (чорбаджи Марко и Кралича) са представителни съответно за всеки от тях.

- Предполагаме отговор 2: Главата „Новата молитва на Марка“ е ключова за преливането на сюжетните планове един в друг. Чрез нея се показва моментът на преобръщане на нагласата на покорство в порив за бунт и противопоставяне. Не е случайно, че описваното е представено през погледа и светоусещанията на чорбаджи Марко, героят, който в началото най-малко вярва в бунта и във възможността за противодействие на поробителите. Сюжетен център на главата е сватбата и постъпките на Безпортев, на които чорбаджи Марко е свидетел. Безразсъдните от гледна точка на робското примирение действия на Безпортев, от една страна, демонстрират мащаба на опълчването срещу поробителя, който вече не буди респект и страх. От друга страна, те служат като своеобразен катализатор за прозрението на чорбаджи Марко: „Лудите, лудите – те да са живи!“, с което приключват разсъжденията му върху случващото се.

- Учител: Според изследователите главата „Пиянството на един народ“ е извънсюжетна и изпълнява ролята на лирическо отстъпление? Защо?

- Предполагаме отговор: В главата „Пиянството на един народ“ сюжетът вече изцяло е пренесен в плана на историята, поради което и изследователите определят тази глава като извънсюжетна. След нея сюжетът на романа повече не се занимава с обикновеното живеене, а изцяло се фокусира върху високия план на героичното поведение и саможертвеността.

- Учител: Какви са жанровите характеристики на творбата?

- Предполагаме отговор: „Под игото“ е роман. То е голямо по обем произведение, включва множество събития и проследява съдбата на значителен брой герои. В центъра е животът на общността и нейните проблеми. Има различни видове романи според тематичните акценти, върху които стъпва сюжетът. Трудно е да се определи какъв точно вид роман е „Под игото“, тъй като в него има елементи от различен тип романи. Произведението отразява исторически събития (Априлското въстание и борбите за национално освобождение), следователно има белези на

исторически роман. Притежава черти на битов роман – част от героите са представени в тяхната ежедневна и семейна среда. Разказаното в произведението има характер и на епизод от биографията на Бойчо Огнянов. Читателят обаче не научава нищо за живота на героя преди пристигането му в Бяла черква. По тази причина „Под игото“ не може да се нарече роман биография. Заради неочакваните обрати в развитието на действието в определени моменти напомня на приключенските романи. Съществува виждането, че „Под игото“ е роман епопея. Така се назовават големи епически произведения, които изобразяват исторически събития от изключително значение за развитието на даден народ. Многоплановостта на сюжета и разнообразието на изображения в него свят подтикват изследователите на романа да го нарекат „енциклопедия на българския национален живот“.

За да се осъществи пълноценна интерпретация на епическия текст, би следвало да се разгледат персонажната система, композиционните особености на творбата, разгърнатите в нея теми, контекста на епохата на създаването ѝ, както и диалогът ѝ с други творби, представени в съответните рубрики „Героите“, „Композицията“, „Темите“, „Литература и история“, „Литература и география“, „Съпоставителни прочити“. Учителят преценява кои от равнищата на интерпретация на епическия текст могат да бъдат подложени на самостоятелно тълкуване без помощта на урочната статия (подходящи в това отношение са най-вече „Героите“, „Композицията“, „Темите“) и кои след запознаване със съответните рубрики, като отговорите биват допълвани и обобщени.

Беседата протича в следния вид³:

- Учител: Опишете основните персонажи в „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“.

- Предполагам отговор 1: Романът предлага изключително богатство от образи. Изследователите му твърдят, че общият им брой надхвърля 40. В главите „Гост“ и „Новата молитва на Марка“ са включени някои от основните сред тях. Обща фигура за двете глави е тази на чорбаджи Марко. За изграждането му Вазов споделя, че ползва като източник на вдъхновение и като прототип образа на баща си. Чорбаджи Марко е носител на най-доброто от моралните ценности на Възраждането. Той цени знанието и вярва в силата на науката. Затова и образованието на децата му е от първостепенно значение. Строг, но справедлив, той се стреми да даде най-доброто за семейството си и да го защити от враждебния външен свят. В хода на сюжета обаче осъзнава, че приemanето на настоящето, такова, каквото е, е равностойно на примиренчество. Сам изявен родолюбец, той постепенно разбира смисъла на бунта и неговият трезв и рационален поглед върху света приема „людостта“ на своите деца и непокорни съграждани като единствено правилен начин за живеене.

- Предполагам отговор 2: В главата „Гост“ Иван Кралича е по-скоро епизодичен герой, макар в сюжета на романа да е основен (под името Бойчо Огнянов). На този етап той е само шрихиран, а същинското му представяне предстои в следващите глави. Той се явява в ролята на чужденец, който взривява спокойствието на уютния дом, защитил със стените си своите обитатели от враждебността на света

---

³ Когато очакваните отговори са повече от един, класът се разделя на групи.

на игото. Появата му нанася и първите пукнатини в представите на чорбаджи Марко, които ще доведат до „новата“ му молитва.

- Предполагам отговор 3: Обратно на Кралича, Безпортев в романа има второстепенна функция, но в главата „Новата молитва на Марка“ е в центъра. Действията му демонстрират еуфорията от предстоящия конфликт с поробителя и отърването от страха пред него.

- Учител: Каква е функцията на повествователя за опознаването на героите?

- Предполагам отговор: Повествователят има важна функция за опознаването на героите. Той въвежда в атмосферата на случващото се, но и постоянно коментира постъпките и реакциите им. Особено съществена е ролята му в главата „Пиянството на един народ“, където се превръща в рупор на авторските виждания за събитията. За разлика от „Гост“ и „Новата молитва на Марка“, където вниманието е насочено към отделни герои от повествованието – Иван Кралича, чорбаджи Марко, Безпортев – в главата „Пиянството на един народ“ е открит колективният образ на народа, като акцентът е поставен върху „българския национален дух“, своеобразен герой, плод на „предвечерието на Освобождението“.

- Учител: От колко части се състои романът „Под игото“ и каква функция изпълнява всяка от тях, респективно и всяка от ключовите глави?

- Предполагам отговор: Романът „Под игото“ се състои от три части. Всяка от тях представя етап от развитието на сюжетното действие и има специфично място в структурата на произведението. Първата част запознава с основните герои и въвежда в атмосферата на Бяла черква. Тя играе ролята на въведение (експозиция). Главата „Гост“ изпълнява функцията на въведение и завръзка. Втората част поставя акцента върху подготовката, избухването на въстанието и бойните действия. В рамките на цялото главата „Пиянството на един народ“ има ролята на кульминация, подготвена от предхождащата я глава – „Новата молитва на Марка“. Последната част от романа разказва за потушаването на въстанието, като завръзката и епilogът настъпват със смъртта на основните герои, сред които водеща е фигурата на Бойчо Огнянов.

- Учител: Защо композицията на произведението се отличава със „своеобразна окръгленост“?

- Предполагам отговор: Композицията на произведението се отличава със своеобразна окръгленост, защото романът започва с появата на Иван Кралича, бъдещия Бойчо Огнянов, и завършва със смъртта му.

- Учител: Кое е особеното в структурирането на всяка от трите глави на романа?

- Предполагам отговор: Всяка една от трите изучавани глави – „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“ – е подчинена на определена структура, в която присъстват основните композиционни елементи: завръзка, развитие на действието, кульминация, завръзка и заключение. Специфичното е, че и трите глави следват идентична схема на разгръщане. В началото се започва с кратко въстъпление, което въвежда в атмосферата на разказваното. Например представя се времето и мястото на действието (прохладната майска вечер в двора на чорбаджи Марко в „Гост“, зеленчуковите градини, реката и ливадите в края на града в „Новата молитва на Марка“). Макар и с променен мащаб този модел се следва и в „Пиянството на един народ“ – времето е свързано с „напредването на пролетта“, а територията – „цяла Западна Тракия“. В качеството на завръзка се явява моментът, в който повествователят се на-

сочва върху определен детайл от разказваното (описанието на многолюдната челяд на чорбаджи Марко, срещата на Марко с Безпортев).

- Учител: Какви специфични композиционни похвати използва Вазов?

- Предполагам отговор: Развитие на действието се осъществява чрез натрупване на моменти на принципа на градацията. Кулминацията предшества непосредствено развързката и заключението, изразено най-често в изречение, което има характер на сентенция („Лудите, лудите, те да са живи!“ от „Новата молитва на Марка“, или: „Българският национален дух никога не се е дигал до такава висота и надали ще се дигне друг път...“ от „Пиянството на един народ“). Освен градация специфичните композиционни похвати, които Вазов използва, са употребата на изненадата, тайната, неочакваното разкритие. Чрез тях действието не само става по-интересно и наситено със събития, но се увеличава и напрежението, като заедно с това се привлича и вниманието на читателя към представяните идеи. Този тип похвати Вазов заимства от литературата на романтизма, за която са особено характерни.

- Учител: Кои са основните теми в романа и как са разгърнати те?

- Предполагам отговор 1: Главни теми в „Под игото“ са темите за освободителните борби и националното самоосъзнаване на българите. В центъра на романа е превръщането на обикновения и мирен човек в силна и борбена личност. Основната тематична посока на произведението може да се изрази най-точно чрез думите на едно Вазово стихотворение от стихосбирката „Епопея на забравените“:

И в няколко дена тайно и полека
народът порасте на няколко века!

- Предполагам отговор 2: В хода на произведението се преплитат темата за страха и робското примирение и темата за смелостта и готовността за противодействие и саможертва. Проблемът за просветата и за силата на знанието също е сред водещите в романа.

- Предполагам отговор 3: В една или друга степен тези големи теми, характерни за романа, са застъпени и в трите изучавани глави. Специфично присъствие обаче в тях имат темите за лудостта и за пиянството, които са интерпретирани по особен начин, в духа на традициите на европейската литература. Мотивът за лудостта е познат още от ренесансовата литература, където се проявява чрез образа на Дон Кихот. Той е важен елемент по-късно и от поетиката на романтизма, където лудостта е израз на бунта на романтичeskия герой срещу всичко, което ограничава човешката свобода.

- Учител: Каква автентичност „крие“ романът „Под игото“?

- Предполагам отговор – 1 гр.: На първо място е автентично историческото събитие, намерило своето художествено претворяване в творбата. „Съдбовно дело“ с „велика роля в новата ни история“ – така определя Априлското въстание в своята „История на Априлското въстание“ (1907) видният български историк и общественик Димитър Страшимиров, брат на писателя Антон Страшимиров. Съдбовността на бунта произтича не само от факта, че срещу огромната и могъща Османска империя се изправят шепа въстаници с увереността, че могат чрез саможертвата си да променят света на българите, но и от това, че благодарение на отзвуката от Априлското въстание в Европа започват процеси, които довеждат до освобождението на България. Темата за Априлското въстание като „съдбов-

но дело“ е силно застъпена в българската литература – художествена, мемоарна, публицистична, историческа. Особено се открояват „Записки по българските въстания. 1870 – 1876. Разказ на очевидец“ (1884) от Захарий Стоянов, участник във въстанията и техен летописец, „Миналото. Белетристични и исторически очерци из областта на българските движения от 1870 – 1877“ (1884 – 1888) от Стоян Заимов, един от апостолите на въстанието, споменатата „История“ на Димитър Страшимиров.

- Предполагам отговор – 2 гр.: Автентични са и географските дадености. Под измисленото име Бяла черква в романа „Под игото“ оживява Сопот, родният град на поета. Името Бяла черква е превод на турското название на града – Акче клисе. Улиците, околностите с ливадите и реката, описани в романа, в действителност пресъздават автентичната атмосфера на Сопот. Много от местата на действието в романа (например в главите „Силистра йолу“, „Ганковото кафене“, „Женският метох“) пресъздават автентични пространства от Сопот и околностите му. Домът на писателя също е описан чрез къщата на чорбаджи Марко.

- Учител: С какво нахлуването на Иван Кралича в дома на чорбаджи Марко напомня на попадането на бившия каторжник Жан Валжан в дома на епископа, който го приютява?

- Предполагам отговор: Нахлуването на Иван Кралича в дома на чорбаджи Марко напомня на попадането на бившия каторжник Жан Валжан в дома на епископа, който го приютява със своята романтична внезапност и изненадваща тайнственост.

Прочитът на рубриката „Мозайка“ обогатява представата за човека и твореца Вазов, разкривайки повода за създаването на романа. Предвид ограниченото време на педагогическия дискурс (40 – 45 мин), запознаването със съответната информация е уместно да се възложи за домашна работа.

3. Заключителна учебна ситуация (5 – 10 мин):

Затвърждаването на формираните компетентности се осъществява в заключителната учебна ситуация. В рамките на няколко изречения се обобщава най-важното, маркират се акценти. Поставят се мотивирани оценки на учениците, взели участие в работата през часа.

Очаквани резултати:

1. Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в „Под игото“.

2. Тълкува „Под игото“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.

3. Подбира, извлича и обработва съобразно няколко критерия информация от различни източници, за да изпълни самостоятелно конкретна изследователска задача, свързана с историята на четенето на „Под игото“.

4. Различава в откъси от „Под игото“ светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, в съпоставка с други творби.

ИНВАРИАНТЕН МОДЕЛ НА УРОЧЕН ПЛАН ЗА УПРАЖНЕНИЯ

Тема на урока:

Робството, бунтът, свободата в цикъла „Епопея на забравените“ („Левски“) и в романа „Под игото“ (главите Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“)

Цели на урока (образователни, възпитателни, развиващи):

А) Възпитателни:

Да се формират социокултурни компетентности чрез:

- съпоставка на личния опит с интерпретираните в „Левски“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война
- различаване в откъси от „Под игото“ на светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война
- съпоставка между одата „Левски“ и романа „Под игото“ от Ив. Вазов.

Б) Образователни:

Да се формират литературни компетентности чрез:

- разпознаване на жанровите характеристики на одата, проявени в „Левски“
- тълкуване на „Левски“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата
- различаване на проявления на характерни черти на Романтизма в „Левски“ и тълкуване на творбата съобразно посочените проявления.
- разпознаване на жанровите характеристики на романа, проявени в „Под игото“
- тълкуване на откъси от „Под игото“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата
- разпознаване на литературни похвати, тропи и фигури в откъси от „Под игото“ и обясняване на функциите им.

В) Развиващи:

Да се формират литературни и социокултурни компетентности чрез:

- развиване на читателския опит
- развиване на критичното мислене, включващо:
  - самостоятелно извличане на информация от текста
  - разбиране, осмисляне и тълкуване на извлечената информация
  - самостоятелна оценъчна позиция по отношение на ценностите и нормите, проблемите и конфликтите, характерни за одата „Левски“ и романа „Под игото“.

Вид на урока – урок за нови знания

Методи, дидактически форми, средства и похвати:

метод на интерпретацията, подпомогнат от историко-типологичен и съпоставителен метод; минилекция, беседа; работа по групи, интерактивни методи и техники

Учебни ресурси:

1. Учебник по литература за 10. клас, ИК „Анубис“, С., 2019.
2. Методика на литературното образование, Румяна Йочева, Ш., 2008.

Ход на урока:

1. Въвеждаща учебна ситуация (5 мин):

Актуализация на опорни знания:

Тя се постига с въпроси и задачи от типа: *С кои Вазови произведения се запознахте в предходните часове? Защо Вазов се изучава и днес, с какво са актуални неговите творби?*

2. Учебни ситуации за разкриване на учебното съдържание (30 – 35 мин):

За улеснение на колегите ние предлагаме вариант на урочен план, който изчерпва отговорите на всички изложени въпроси в съответните рубрики, но тъй като времето е ограничено (40 – 45 мин), учителят преценява кои от тях следва да се разгледат и кои ще отпаднат. Препоръчително е обаче деленето на класа на групи, чийто говорител докладва отговорите в рамките на регламентираното време.

Беседата продължава с въпроси от рубриката „**Как съм чел?**“, които проверяват усвояването на задължителния минимум нови знания, поради което отговорите на учениците би следвало да поднасят съществената информация. Класът се разделя на две групи, време за работа – 10 – 15 мин.

- Учитель: Кой е „Патриархът на българската литература“ и какво знаете за неговия жизнен и творчески път?

- Предполагам отговор – 1 гр.: Иван Вазов (1850 – 1921) е първият български професионален писател. Наричан е класик и патриарх на българската литература, защото творчеството му е образец за поколения творци и читатели, а заложените в него идеи са непреходни.

Роден е в будния подбалкански град Сопот на 27 юни 1850 г. Баща му Минчо Вазов е известен търговец. Желанието му е синът да изучи търговия и да наследи семейните дела. Вместо това младият Вазов отрано проявява силен интерес към литературата. Любовта към книгите е насърчавана от майка му Съба Вазова. Тя поощрява тайно от бащата и първите поетически опити на сина. Началното си образование Вазов получава в родния си град, а после учи в Калофер при известния педагог Ботьо Петков. За кратко е негов помощник (подидаскал). Богатата библиотека на учителя му дава възможност да опознае големите имена от световната литература.

През 1866 г. е записан в Пловдивската гимназия. Там изучава гръцки и турски език. Занимава се с френски и чете в оригинал любими поети като Юго и Ламартин. Две години по-късно по настояване на баща си се връща у дома, за да поеме семейните дела. Вместо със сметки и цифри Вазов изпълва счетоводните тефтери със стихотворения. Обаче Минчо Вазов е твърдо решен да направи от сина си търговец. За целта през 1870 г. го праща в Румъния (град Олтеница) в кантората на чичо му. Надеждата е, че най-сетне ще събуди у сина си интерес към търговията. Но Вазов пише и публикува стихове в „Периодическо списание“, в списание „Читалище“, във вестниците „Отечество“ и „Свобода“. Чете румънска поезия. Една нощ тайно бяга от Олтеница в Браила, където попада в средата на българските емигранти. Среща се с Христо Ботев, което е решаващо за формирането на Вазов като поет.

През 1872 г. се завръща в България. Работи като учител, а после като преводач по време на строежа на железопътната линия София – Кюстендил. В родния си град става член на революционния комитет. За да не бъде арестуван след погрома на Априлското въстание (1876), бяга в Румъния. Живее в Букурещ от май 1876 г. до края на юни 1877 г. Там се включва в Българското централно благотворително общество (1876) и става негов секретар. Официално обществото се занимава с

благотворителна дейност, но в действителност целите му са революционни. Двете пребивавания на поета в Румъния обичайно се назовават в биографиите му като време на румънска емиграция.

През Руско-турската освободителна война е писар в Свищов, а после в Русе. Близко година е председател на Окръжния съд в Берковица (1879 – 1880).

От 1880 до 1886 г. живее в Пловдив – столицата на Източна Румелия. Този етап от биографията му е известен като пловдивски период. Той е изключително плодотворен за писателя. Вазов активно се включва в културния и в политическия живот на града. Става депутат от Областното събрание, редактор е на вестници и списания. През 1881 г. е избран за председател на Пловдивското научно книжовно дружество и издава първото българско литературно научно-списание след Освобождението – „Наука“.

Заради политическите събития у нас през 1886 г. и преследването на русофилите писателят напуска България. Установява се в Одеса, където, измъчван от тъга по отечеството, създава романа „Под игото“. Времето на пребиваването му там е известно още като одески (или руски) период.

От 1889 г. живее в София. По времето на правителството на Константин Стоилов е министър на народната просвета (1897 – 1899). След напускането на поста се отдава изцяло на литературни занимания. През 1920 г. е удостоен със званието народен поет.

Умира внезапно на 22 септември 1921 г. Погребан е в близост до църквата „Света София“, а на гроба му е положен витошки камък.

Творчеството на Иван Вазов е изключително богато по обем и тематика. То включва почти всички литературни жанрове – разкази, повести, романи, пътеписи, драми, лирически произведения. Пълното издание на съчиненията му обхваща двадесет тома. Произведенията му са преведени на повече от петдесет езика и имат значимо място в световната литература.

Иван Вазов е автор на над 20 стихосбирки („Пряпорец и гусла“, „Тъгите на България“, „Избавление“, „Майска китка“, „Поля и гори“, „Сливница“, „Люлека ми замириша“, „Не ще загине“ и др.). Много от стихотворенията му са обединени в поетически цикли. Такива са „Епопея на забравените“ (1881 – 1884), „Легенди при Царевец“ (1910). Лириката му е израз на силната му любов към България, на преклонението и възхищението пред родната природа и родния език. Едни от най-хубавите му стихотворения са посветени именно на тези теми. Такива са „Отечество любезно, как хубаво си ти!“, „Българският език“.

Прозаическото творчество на Иван Вазов е също така огромно по обем. Автор е на над двеста разказа. В тях са пресъздадени сцени от различни етапи от българската история – тревожните революционни времена („Една българка“), Сръбско-българската война („Иде ли?“), следосвободенската действителност („Дядо Йоцо гледа“, „Пейзаж“, „Тъмен герой“). Повестите му „Митрофан и Дормидолски“, „Чичовци“, „Немили-недраги“ полагат началото на новата българска литература. Най-известното му произведение – „Под игото“ (1894) – се смята за първия роман в нашата литература.

Създаденото от Иван Вазов е литературен израз на една цяла епоха. В него са отразени размирните години преди и по време на Освобождението, възторзите и покрусата от първите стъпки на младата българска държава. То възпява прелести-

те на родната природа и красотата на българския език. Има функцията и на национална история, защото побира в себе си целия български свят.

- Учител: Каква е творческата история на одата „Левски“; както и на цикъла „Епопея на забравените? А на романа „Под игото“?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: За първи път стихотворението „Левски“ е публикувано през 1881 г. в стихосбирката на Вазов „Гусла“. Впоследствие е включено на първо място в поетическия цикъл „Епопея на забравените“, върху който поетът работи от 1881 до 1884 година. Цикълът съдържа 12 стихотворения, посветени на възхвалата на дейците на българското националноосвободително движение.

- Предполагаме отговор – 2 гр.: „Под игото“ е първият роман на Иван Вазов. Той се смята и за първия роман в българската литература. Основната му част е написана в периода 1887 – 1889 г. в Одеса, където Вазов е изгнаник по политически причини. Първоначално романът излиза на части в периодичното издание „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ (1889 – 1890), а като самостоятелна книга – през 1894 г.

- Учител: Защо Вазов нарича цикъла стихотворения „Епопея на забравените“, каква е идеята на подобно оксиморонно озаглавяване?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: Словосъчетанието „Епопея на забравените“ е своеобразен оксиморон, защото онова, за което епопеята разказва, е по принцип незабравимо. Като свързва парадоксално двете несъвместими понятия, Вазов подчертава абсурда на забравата и осъжда неблагоприятността на съвременниците си към героичните личности от предосвобожденската епоха и техните подвизи и дела. Още по-недостойно и осъдително е, че забравата е завладяла толкова скоро общественото съзнание.

- Учител: А каква идея носи заглавието и подзаглавието на романа „Под игото“?

- Предполагаме отговор – 2 гр.: Писателят назовава романа „Кървава заря“, но по съвет на приятели го променя на „Под игото“. Членуването на „иго“ има особена функция. То придава усещането за нещо безкрайно, всеобхватно и непреодолимо. Подзаглавието гласи: „Из живота на българите в предвечерието на Освобождението“. „Из живота“ подсказва за отрязък, за момент от бита на българина. Създава впечатлението, че ще се представи нещо обичайно, характерно за времето си. Втората част от подзаглавието обаче отдалечава от тази първоначална представа и полага събитията в един исторически контекст, като насочва към съдбовен етап от българската история – Освобождението.

- Учител: Какво време обхваща „Епопеята“?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: Хронологически „Епопеята“ обхваща 120 години от българската история и представя български будители и революционери, важни събития от Възраждането, национално-освободителните ни борби.

- Учител: А романът „Под игото“?

- Предполагаме отговор – 2 гр.: В романа „Под игото“ действието се разгръща в периода май 1875 – май 1876 г.

- Учител: Каква е връзката между жанра на „Левски“ и творческия замисъл?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: Изборът на този жанр е логичен на творческия замисъл – възпята е личността на Апостола на свободата, изразени са възторгът и преклонението към него, издигнат му е „паметник“, подобаващ на величието на неговия подвиг.

• Учител: А какъв е жанрът на „Под игото“ и защо творбата обединява различни жанрови разновидности?

• Предполагаме отговор – 2 гр.: „Под игото“ е роман, който притежава белези на различен тип романи – исторически, битов, биографичен, приключенски, роман епопея.

• Учител: Какво представлява композиционната схема, на която е подчинено изграждането на одата „Левски“ (респ. и на значителна част от стихотворенията в „Епопеята“)?

• Предполагаме отговор – 1 гр.: Композиционната схема на одата „Левски“ е типична за значителна част от стихотворенията в „Епопеята“ – тя съдържа въведение, в което са включени разсъждения за героя, основна част, съдържаща характеристика на героя, илюстрирана с биографични факти, и заключение – лирическа възхвала.

• Учител: Каква впечатляваща особеност, характерна и за поетиката на „Епопеята“ като цяло, притежава стиховото изграждане в одата?

• Предполагаме отговор – 1 гр.: Впечатляваща особеност на стиховото изграждане в одата, която е характерно своеобразие и за поетиката на „Епопеята“ като цяло, е системното използване на градации и паралелизми.

• Учител: С какви композиционните особености се отличава романът „Под игото“, съответно и неговите ключови глави „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“?

• Предполагаме отговор – 2 гр.: В композицията на произведението се наблюдава своеобразна окръгленост – романът започва с появата на Иван Кралича, бъдещия Бойчо Огнянов, и завършва със смъртта му. Всяка една от трите изучавани глави – „Гост“, „Новата молитва на Марка“ и „Пиянството на един народ“ – е подчинена на определена структура, в която присъстват основните композиционни елементи (които присъстват и в целия роман): завръзка, развитие на действието, кулминация, развързка и заключение. Специфичното е, че и трите глави следват идентична схема на разгръщане.

• Учител: Защо Светлозар Игов определя Вазовото стихотворение „Левски“ като своеобразен „конспективно-фрагментарен биографичен роман за Левски“?

• Предполагаме отговор – 1 гр.: Защото въпреки лирическия си характер стихотворението съдържа ясно очертан сюжет, който представя живота и революционното дело на Левски.

• Учител: Какви събития пресъздава романът „Под игото“? Представете накратко случващото се в главите „Гост“ и „Новата молитва на Марка“.

• Предполагаме отговор – 2 гр.: Романът „Под игото“ разказва за събитията, свързани с организирането, избухването и потушаването на Априлското въстание (1876). В центъра на повествованието е малкото подбалканско градче Бяла черква и животът в него, а действието се разгръща в периода май 1875 – май 1876 г. „Гост“ е първата глава от романа. Чрез нея се въвежда битът на Бяла черква (дома на чорбаджи Марко), показват се порядките в семейството от времето на Възраждането, взаимоотношенията родители – деца, въведени са и основни герои – чорбаджи Марко и Кралича. Главата „Новата молитва на Марка“ е ключова за преливането на сюжетните планове един в друг. Чрез нея се показва моментът на преобръщане на нагласата на покорство в порив за бунт и противопоставяне. Не е

случайно, че описваното е представено през погледа и светоусещанията на чорбаджи Марко, героят, който в началото най-малко вярва в бунта и във възможността за противодействие на поробителите. Сюжетен център на главата е сватбата и постъпките на Безпортев, на които чорбаджи Марко е свидетел. Безразсъдните от гледна точка на робското примирение действия на Безпортев, от една страна, демонстрират мащаба на опълчването срещу поробителя, който вече не буди респект и страх. От друга страна, те служат като своеобразен катализатор за прозрението на чорбаджи Марко: „Лудите, лудите – те да са живи!“, с което приключват разсъжденията му върху случващото се.

- Учитель: А от какво се вълнува повествователят в главата „Пиянството на един народ“? Какви представи за колективния образ на народа поражда тази глава? Обърнете внимание на библейския мотив за сеячите, на автоцитата от одата „Каблешков“ („Епопея на забравените“), на образа на Крали Марко, познат от фолклора.

- Предполагаме отговор – 2 гр.: Повествователят има особено съществена роля в главата „Пиянството на един народ“, където се превръща в рупор на авторските виждания за събитията. В главата „Пиянството на един народ“ е открит колективният образ на народа, като акцентът е поставен върху „българския национален дух“, своеобразен герой, плод на „предвечерието на Освобождението“. Неговата митологизация е постигната чрез символиката на библейския мотив за сеячите, чрез автоцитата от одата „Каблешков“, чрез метафоризирания образ на „една гигантска идея, невидим Крали Марко, който местеше планини“.

- Учитель: Кое е определящото за интерпретацията на образа на Левски в еднoименната Вазовата ода?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: Определящ момент в интерпретацията на образа на Левски е акцентът върху неговата изключителност, извънмерност с акцент върху безстрашието („той беше безстрашлив, той беше готов / сто пъти да умре на кръста Христов“) и себепричианието („а той, беден, гол, бос лишен от имотът, за да е полезен, дал си бе животът“).

- Учитель: А образът на Бойчо Огнянов от романа „Под игото“ напомня ли образа на Левски и с какво по-точно? За да отговорите на поставения въпрос, си припомнете разгледаните в шести клас глави от романа – „Радини вълнения“ и „Представлението“.

- Предполагаме отговор – 2 гр.: Със своето родолюбие, със смелостта и самоотвержеността си, Бойчо Огнянов до голяма степен напомня образа на Левски.

- Учитель: Кой е прототипът на чорбаджи Марко? Как си представяте героя, опишете го.

- Предполагаме отговор – 2 гр.: Самият Вазов споделя, че образът на чорбаджи Марко Иванов е „точно копиран“ от неговия баща. Висок, снажен мъж, с мустаци, късо подстриган, с чисти и спретнати чорбаджийски дрехи, с броеница в ръка, героят е успял човек („чорбаджи“), замогнал се благодарение на своя ум и трудолюбие, но справедлив и почтен родолюбив българин, който възплава патриархалната строгост и ред.

- Учитель: С коя творба диалогизира одата „Левски“ и от какво е обусловен междутекстовият диалог?

- Предполагаме отговор – 1 гр.: Одата „Левски“ диалогизира с XI глава от Ва-

зовата повест „Немили-недраги“, като в основата на междутекстовата свързаност е образът на Васил Левски.

- Учител: А какво ще кажете по този въпрос за романа „Под игото“?

- Предполагам отговор – 2 гр.: Романът на Вазов гради мост с романа „Клетниците“ от Виктор Юго. Безспорно е влиянието на романтичната литература върху творбата на Вазов, а нахлуването на Иван Кралича в дома на чорбаджи Марко напомня на попадането на бившия каторжник Жан Валжан в дома на епископа, който го приютява.

Следващата част от беседата включва въпроси и задачи от рубриката **Време за работа**, чиито отговори предполагат изградени умения за комуникация с текста. Въпросите се записват предварително на дъската, като времето за работа е 10 – 15 мин. Отново с оглед оперативност на педагогическия подход някои от въпросите изискват делене на класа на групи, отговорите биват подкрепени с цитати от творбите.

- Учител: Какви чувства провокира у вас одата „Левски“? А романът „Под игото“?

- Предполагам отговор: И двете творби провокират чувство на национална гордост, но и на болка по незаслужените страдания на българския народ, по принесените в жертви на борбата срещу петвековното иго най-достойни български синове. Не можем да подминем и срама – от забравата на идеалите, от покварата на ценностите.

- Учител: Кой говори в одата „Левски“? А в романа „Под игото“?

- Предполагам отговор: В одата „Левски“ говори лирическият говорител, като във въвеждането лирически говорител е самият лирически герой – Левски. В романа „Под игото“ „говори“ повествователят, който не само въвежда в атмосферата на случващото се, но и постоянно коментира постъпките и реакциите на героите.

- Учител: На кого говори (съответно в одата „Левски“; в романа „Под игото“) и какви послания отправя?

- Предполагам отговор: На читателя.

- Учител: За какво говори?

За да отговорите на въпроса, помислете върху следното:

А) Какви теми разгръща одата „Левски“?

Б) А какви теми проблематизира романът „Под игото“?

В) Какви внушения поражда мотивите за лудостта и пианството в романа „Под игото“?

- Предполагаеми отговори:

А) 1 гр.: Одата „Левски“ разгръща темите за Левски, за свободата и за безсмъртието.

Б) 2 гр.: Главни теми в „Под игото“ са темите за освободителните борби и националното самоосъзнаване на българите. В хода на произведението се преплитат темата за страха и робското примирението и темата за смелостта и готовността за противодействие и саможертва. Проблемът за просветата и за силата на знанието също е сред водещите в романа.

В) 3 гр.: Мотивите за лудостта и пианството поражда национална гордост и самочувствие. Граничещата с донкихотовска лудост готовност за саможертва на най-смелите български синове в името на националната идея, духовното съзрява-

не на довчерашия покорен роб, опиянен от своята жажда за свобода, превръщат едно от най-драматичните събития в нашата история – Априлското въстание – в българската Голгота.

• Учител: За кого говори?

За да отговорите на въпроса, помислете върху следното:

А) Как е представен образът на Левски в одата на Вазов, опишете го. А на неговия предател?

Б) Каква персонажна система изгражда романът „Под игото“? Защо толкова много и различни образи са представени в романа?

В) Каква е ролята на водачите на бунта, какъвто е например Бойчо Огнянов? Какъв ореол придава на героя неговата внезапна и тайнствена поява през нощта (главата „Гост“)? Как си го представяте, опишете го.

Г) Каква е ролята на народа?

Д) Могат ли да съществуват в крайна сметка водачите и народът един без друг?

Е) А защо пияният Безпортев иска да дери „с кремик“ „кожата на чорбаджи Юрдан“, а за Стефчов (когото познавате от „Радини вълнения“) дори и не намира думи? Чий образ олицетворяват двамата герои (чорбаджи Юрдан и Стефчов) и какво е отношението на повествователя към подобни типажии?

• Предполагаеми отговори:

А) 1 гр.: Левски е основен герой на одата. Личността му е представена както чрез факти и събития от биографията му, така и с помощта на лирически характеристики на личността и дейността му. Историческата конкретност на Васил Левски, естествено, предполага интерпретацията му като национален герой, а чрез визираната аналогия между Левски и Прометей, Сократ, Ян Хус, Колумб и Христос националното се осмисля и като универсално и общочовешко. Предателят е заклеймен от поета с не по-малко въздействащ патос, образът му провокира отвращение и погнуса у българския читател, с което се обясняват и безуспешните опити на литературната история да внесе коректив в наложилото се мнение за поп Кръстьо.

Б) 2 гр.: Романът предлага изключително богатство от образи – общият им брой надхвърля 40. В романа е представена галерия от образи, защото по този начин се разкрива духовното съзряване на представителите на различните социални прослойки, настъпилата еволюция в съзнанието на целия български народ.

В) 3 гр. Водачите на бунта, какъвто е и самият Бойчо Огнянов, са с ключова роля за осъществяването на бунта, без тях, без смелостта и саможертвата им българският народ не би бил свободен. Внезапната и тайнствена поява на Бойчо Огнянов през нощта придава на героя романтичен ореол, вероятно затова и в представите на читателя той олицетворява мъжка сила и хубост.

Г) 1 гр.: Двигател на събитията е народът, чийто колективен образ го разкрива като своеобразен герой, плод на „предвечерното на Освобождението“.

Д) 2 гр.: Не могат да съществуват един без друг, защото се нуждаят един от друг.

Е) 3 гр.: Действията на Безпортев демонстрират еуфорията от предстоящия конфликт с поробителя и отгърсането от страха пред него. А Чорбаджи Юрдан и Стефчов олицетворяват образа на предателя, към когото повествователят не крие своето негативно отношение.

• Учител: Какво е художественото време и пространство в творбите; какви внушения поражда хронотопът?

За да отговорите на въпроса, помислете върху следното:

А) Колко години се „скита“ Левски според одата на Вазов? А така ли е в действителност (според биографичните сведения за Левски) и защо?

Б) Какво пространство обхваща „скиталчеството“ на Апостола? Каква символика крие наслагването на топосите „манастирът“, „горите“, „полята“, „всичките пътеки“, „пустинята“, „хижата“, „небето“, „селото глухо“, „някой град“? Какви промени настъпват със съзнанието на българския народ вследствие на грандиозното дело на Апостола?

В) А какво време обхваща случващото се в романа „Под игото“?

Г) Къде се случва всичко това? Каква е ролята на топосите „дом“ (в главата „Гост“); „реката“, „поляната“, „Балкана“, „прашната полянка на края на града“ (в „Новата молитва на Марка“); „Цяла Западна Тракия“, „планини и полета“, „Панагюрище“, „всяко село“, „цяла Тракия“ („Пиянството на един народ“)? Какви размери добива всъщност „прелюдията на борбата“, какво пространство обхваща?

Д) Върху какво е поставен акцентът, защо повествователят отделя по-голямо внимание на подготовката на въстанието, а не на неговото избухване?

• Предполагаеми отговори:

А) 1 гр.: Стиховете „Девет годин той / скита се...“ отразяват точно биографичните факти, според историческите сведения продължителността на неговата активност като идеолог и организатор на българската национална революция е действително девет години. Подобно придържане към историческата истина създава усещане за правдоподобност на изградения художествен образ.

Б) 2 гр.: „Скиталчеството“ на Апостола обхваща цялото родно пространство, като за създаването на подобно внушение е от голямо значение наслагването на различните топоси „манастирът“, „горите“, „полята“, „всичките пътеки“, „пустинята“, „хижата“, „небето“, „селото глухо“, „някой град“. В резултат на неговото дело съзнанието на българския народ се променя и той узрява за революционната идея („И семето чудно падаше в сърцата / и бързо растеше за жътва богата“).

В) 3 гр.: Действието се разгръща в кратко време – от май 1875 до май 1876 г., в действителност обаче събитието е фокусът, през който се изобразява както мащабът на „игото“, което тегне от векове, така и силата на националния подем в последните години преди Освобождението.

Г) 1 гр.: Изброените топоси разкриват „прехода“ от частното (пространството на дома) през общественото, изразено чрез откритите пространства (полето, градините, улиците на Бяла черква) и общностното живеене (сватбата, хорото) към националното (Западна Тракия и териториите на въстанието). С което се поражда внушение за мащабните размери на „прелюдията на борбата“, обхванала цялото родно пространство.

Д) 2 гр.: Повествователят отделя по-голямо внимание на подготовката на въстанието, а не на неговото избухване, защото националното самоосъзнаване, превръщането на обикновения и мирен човек в силна и борбена личност, „умственото опиянение“, „това сублимно безумство на народа, да се готви на борба с една страшна империя, с велики още военни сили“ е нещото, с което всички ние се гордеем.

• Учител: Как говори – как са композирани творбите; какви литературни похвати, тропи и фигури откривате в тях и какви са съответно функциите им?

• Предполагам отговор – 1 гр.: Стихотворението е значително по обем и поетът е заложил на усложнена композиция, която съчетава компоненти, разнородни като съдържание, стил и жанрова специфика. Композиционната му схема е типична за значителна част от стихотворенията в „Епопеята“ – тя съдържа въведение, в което са включени разсъждения за героя, основна част, съдържаща характеристика на героя, илюстрирана с биографични факти, и заключение – лирическа възхвала. Впечатляваща особеност на стиховото изграждане в одата, която е характерно своеобразие и за поетиката на „Епопеята“ като цяло, е системното използване на градации и паралелизми. Серии от градации определят цялостния строй на стихотворението – и във въведението, при изреждането на аргументите за напускане на манастира, и при началното представяне на образа на Левски („бездомен, без сън, без покой, / под вънкашност чужда и под име ново...“), и при описанието на моралната му устойчивост в тъмницата („Ни вопъл, ни глас, / ни молба, ни клетва, ни болно стенанье / не издаде в мрака туй гордо страданье!“). Пак така системно се появяват паралелизми: „Смъртта беше близко, но страхът далеч“ и „че страхът е подлост, гордостта – пиянство“ (много подобно на „патроните липсват, но воли-те траят“ и „Всяко дърво меч е, всякой камък – бомба, / всяко нещо – удар, всяка душа – плам“ от „Опълченците на Шипка“). Градацията, изградена с напластяването на нови и нови аргументи в подкрепа на идеята за напускане на манастира, се подчертава от цяла система повторения – „мисля“ е повторено пет пъти, като в три от случаите повторението е анафорично. Всъщност това толкова интензивно подчертано „мисля“ се умножава многократно чрез 22 пъти повтореното „че“ (10 пъти като анафора), което се отнася към същия глагол.

• Предполагам отговор – 2 гр.: Трите глави от романа „Под игото“ следват идентична схема на разгръщане. В началото се започва с кратко въстъпление, което въвежда в атмосферата на разказването, типични примери в това отношение са представеното време и място на действието в главите „Гост“ (прохладната майска вечер в двора на чорбаджи Марко) и „Новата молитва на Марка“ (зеленчуковите градини, реката и ливадите в края на града). Макар и с променен мащаб този модел се следва и в „Пиянството на един народ“ – времето е свързано с „напредването на пролетта“, а територията – „цяла Западна Тракия“. В качеството на завръзка се явява моментът, в който повествователят се насочва върху определен детайл от разказването (описанието на многолюдната челяд на чорбаджи Марко, срещата на Марко с Безпортев). Следва развитие на действието чрез натрупване на моменти на принципа на градацията. Кулминацията предшества непосредствено развързката и заключението, което най-често е изразено в едно изречение, имащо характер на сентенция: „Лудите, лудите, те да са живи!“ от „Новата молитва на Марка“, или: „Българският национален дух никога не се е дигал до такава висота и надали ще се дигне друг път...“ от „Пиянството на един народ“. Сред специфичните композиционни похвати, характерни за Вазовия роман, освен градация, са изненадата, тайната, неочакваното разкритие. Благодарение на тях действието не само става по-интересно и наситено със събития, но се увеличава и напрежението, като заедно с това се привлича и вниманието на читателя към представяните идеи. Този тип похвати са особено характерни литературата на романтизма, от която всъщност Вазов заимства.

• Учител: Съществува ли вътреавторов диалог между двете Вазови творби и от какво е обусловен този диалог?

• Предполагаме отговор: Двете Вазови творби диалогизират в много отношения, като доминираща е тяхната тематична свързаност по отношение на „робството, бунта, свободата“.

• Учител: В крайна сметка българският народ, макар и неизвоювал, заслужил ли е свободата си?

• Предполагаме отговор: Да, българският народ е достоен за своята свобода – такива са и актуалните послания, които отправят към нас Вазовите творби.

Въпросите, поставени в последната рубрика „Ателие за майстори“, са:

1. Как си обяснявате факта, че в края на XIX век в отчет на Софийската народна библиотека за 1896 г. Вазов е посочен като най-търсеният български автор, а повече от сто години след това („Голямото четене“ през 2010 г.) романът „Под игото“ – като най-четената българска книга?

2. Защо Инна Пелева нарича Вазов „идеолог на нацията“; каква „идеология“ възплащава Вазовото творчество?

Предполагаме отговори са следните:

1. Вазов е най-търсеният/най-четеният български автор вече повече от век, защото името Вазов и неговото творчество са възплащение на разбирането на българския народ за български литературен класик и българска литературна класика.

2. Вазов е наречен от изследователката „идеолог на нацията“, защото литературният капитал, завещан ни от Вазов, възплащава в най-пълна мяра българското национално самочувствие и дух.

Очаквани резултати:

1. Разпознава жанрови характеристики на одата, проявени в „Левски“.

2. Тълкува „Левски“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.

3. Различава проявления на характерни черти на Романтизма в „Левски“ и тълкува творбата съобразно посочените проявления.

4. Съпоставя с личния си опит интерпретирани в „Левски“ ценности и норми, проблеми и конфликти, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, и обосновава позиция по тях.

5. Идентифицира и оценява в „Левски“ специфични начини на въздействие.

6. Разпознава жанрови характеристики на романа, проявени в „Под игото“.

7. Тълкува „Под игото“ съобразно жанровите и културноисторическите характеристики на творбата.

8. Разпознава литературни похвати, тропи и фигури в откъси от „Под игото“ и обяснява функциите им.

9. Различава в откъси от „Под игото“ светогледни идеи, характерни за българската култура през периода от Освобождението до Първата световна война, в съпоставка с одата „Левски“.

ТЕСТОВЕ

ТЕСТ КЪМ ПЪРВИ РАЗДЕЛ

1. Романът „Под игото“ пресъздава събития от:

- А) хайдушкото движение в България
- Б) петвековния период на робството
- В) организацията и избухването на Априлското въстание
- Г) Руско-турската освободителна война

2. Бай Ганьо е типичен представител на:

- А) българското селячество
- Б) родната интелигенция
- В) властта преди Освобождението
- Г) новосформиращата се буржоазия след Освобождението

3. Родното място на Алеко Константинов е:

- А) Свищов
- Б) Калофер
- В) Сопот
- Г) Трявна

4. Кои от изброените имена съставят групата от кръга „Мисъл“:

- А) Елин Пелин, д-р Кръстев, Димчо Дебелянов, Пенчо Славейков
- Б) Иван Вазов, Петко Ю. Тодоров, Димчо Дебелянов, Пейо Яворов
- В) Димчо Дебелянов, Пейо Яворов, д-р Кръстев, Иван Вазов
- Г) Пейо Яворов, д-р Кръстев, Пенчо Славейков, Петко Ю. Тодоров

5. Каква художествена функция изпълнява заглавието „Епопея на забравените“ (посочете НЕВЯРНОТО твърдение):

- А) да загатне авторовото разочарование от налагането на нови ценности в следосвобожденското общество
- Б) да подготви читателя, че ще чете епически произведения
- В) да порицае неблагодарността на съвременниците към героите от близкото минало
- Г) да поясни, че цикълът пресъздава епоха от родната история, в която народът проявява изключително достойнство и героизъм.

6. Във въведението към одата „Левски“ лирическият говорител е:

- А) поетът Вазов
- Б) народът
- В) предателят
- Г) самият Левски

7. За коя от изброените творби се отнася твърдението, че *сатиричното изпълнява особена задача: то изобличава лични недъзи и обществени пороци не само за да посочи нередностите, но и да помогне за тяхното преодоляване и отстраняване:*

- А) „Да се завърнеш...“   Б) „Бай Ганьо“
В) „Арменци“   Г) „Левски“

8. Като хуожествена концепция за творчеството, за същността и ролята на твореца, естетическият индивидуализъм се налага в българската литература:

- А) през първата половина на XIX век
Б) от края на XIX и началото на XX век
В) през 20-те години на XX век
Г) в навечерието на Освобождението

9. По жанр *Cis moll e*:

- А) философска поема   Б) очерк
В) фейлетон   Г) лирическа миниатюра

10. Гуньо и бай Михал са:

- А) антиподи на чорбаджи Марко
Б) съселяни на Йордан Герака
В) двойници на Бай Ганьо
Г) няма верен отговор

11. В едноименната Вазова ода „Левски“ е съпоставен с (посочете **ИЗЛИШНОТО**):

- А) Ян Хус
Б) Исус Христос
В) Прометей
Г) Фернандо Магелан

12. Попълнете пропуснатото:

Идеята, че носителят на талант е избраник на съдбата и заедно с творчеството си остава безсмъртен в паметта на хората, е олицетворена в образа .....
..... от произведение на .....

13. С коя от стихосбирките е прието да се свързва налагането на символизма в българската литература:

- А) „Люляка ми замириса“ на Иван Вазов
Б) „На Острова на блажените“ на Пенчо Славейков
В) „Безсъници“ на Пейо Яворов
Г) нито една от изброените

14. Драмата на изгнаничеството, чувството за неизпълнен патриотичен дълг, болката от нараненото човешко достойнство са теми от творбата:

- А) „Арменци“   Б) „Гераците“
В) „В часа на синята мъгла“   Г) „Левски“

15. Творбата „Да се завърнеш...“ на Димчо Дебелянов по жанр е:

- А) ода
- Б) елегия
- В) поема
- Г) разказ

16. Първа глава от романа „Под игото“ пресъздава:

- А) избухването на Априлското въстание
- Б) театралното представление
- В) учредяването на революционния комитет
- Г) вечерната обстановка в дома на чорбаджи Марко.

17. Определете стилистичната фигура в подчертаните стихове от „Арменци“:

*... оставили в кърви нещастна родина,
оставили в пламък и бащин си кът,
немили-недраги в далека чужбина,
един – в механата! – открит им е път.*

- А) анафора
- Б) инверсия
- В) епифора
- Г) градация

18. Думите на чорбаджи Марко от главата „Новата молитва на Марка“:

Лудите, лудите – те да са живи!:

- А) са критика към необмисленото поведение на някои българи
- Б) благославят стремежа към свобода и саможертва
- В) изобличават лъжепатриотите
- Г) изразяват съгласителство с властта

19. Композицията на коя от изброените творби е изградена на огледален принцип и може да се оприличи на т. нар. форма рак:

- А) „В часа на синята мъгла“
- Б) „Левски“
- В) „Две хубави очи“
- Г) Cis moll

20. Злото, което покълва в душите на някои от героите в повестта „Герациите“, е символизирано чрез образа на животно. Кое е то:

- А) мечка
- Б) змия
- В) свиня
- Г) вълк

ТЕСТ КЪМ ВТОРИ РАЗДЕЛ

1. Драматичната раздяла с празните копнежи, изстиването на последните надежди, загубената вяра в романтиката изповядва лирическият герой от стихотворението:

- А) „Писмо“
- Б) „Две хубави очи“
- В) „Повест“
- Г) „Арменци“

2. Срещу заглавието на всяка от творбите напишете цифрата, с която е отбелязан жанрът на творбата:

А) „Гераците“	1. разказ
Б) „Индже“	2. повест
В) „Повест“	3. лирически цикъл
Г) „Зимни вечери“	4. стихотворение

3. Разказът „Индже“ е от цикъла:

- А) „Разни хора, разни идеали“
- Б) „Епопея на забравените“
- В) „Зимни вечери“
- Г) „Старопланински легенди“

4. Темата за магическото въздействие на красотата, способна да остави дори престъплението на заден план, е разработена в:

- А) „Повест“ на Атанас Далчев
- Б) „Албена“ на Йордан Йовков
- В) „Септември“ на Гео Милев
- Г) „Писмо“ на Никола Вапцаров

5. Кой от героите претърпява морално прераждане и от див и жесток грабител се превръща в народен закрилник:

- А) поп Андрей
- Б) Павел
- В) Нягул
- Г) Индже

6. Отчуждението, самотността на модерния човек, страхът от контакт с действителността са водещи мотиви в:

- А) „Повест“ на Атанас Далчев
- Б) „Писмо“ на Никола Вапцаров
- В) „Зимни вечери“ на Христо Смирненски
- Г) „Септември“ на Гео Милев

7. Естетиката на експресионизма е намерила проява в творбата:

- А) „Левски“ на Иван Вазов
- Б) „Да се завърнеш ...“ на Димчо Дебелянов
- В) „Септември“ на Гео Милев
- Г) „Албена“ на Йордан Йовков

8. Кой от мотивите не е засегнат в „Септември“ на Гео Милев:

- А) облагородяващата сила на любовта
- Б) гневът на робите
- В) кървавата диря на историята
- В) вярата и неверието

9. Лирическият герой от Вапцаровото стихотворение „Писмо“ заявява, че да умреш, когато / се отърсва / земята / от отровната си плесен, / когато милионите възкръсват, / това е песен, / да, това е песен, защото:

- А) не вижда смисъл от своето съществуване
- Б) съзнава, че вражда собствения си живот в битката за по-добро бъдеще
- В) дава си сметка, че никога няма да се върне във Фамагуста
- Г) вече не е млад

10. Поемата „Септември“ е отзвук на общественно-политическите събития от:

- А) 1876 година
- Б) 1878 година
- В) 1908 година
- Г) 1923 година

11. Срещу имената на героите напишете заглавието на произведението, в което са персонажи:

- А) Елка, Петър – .....
- Б) народът, поп Андрей – .....
- В) Куцар, дядо Власю – .....
- Г) Пауна, дядо Гуди – .....

12. Понятието „легенда“ от заглавието на Йовковата книга „Старопла-нински легенди“ означава:

- А) мит
- Б) слух
- В) предание
- Г) проповед

13. Какъв художествен похват е използван в стиховете и вечната бедност и грижа / ме гледат през мътни стъкла:

- А) олицетворение
- Б) сравнение
- В) инверсия
- Г) градация

14. Срещу всяка редица от символни образи отбележете номера на произведението, в което те се срещат:

А) борът, двоят, калта	1. „Писмо“
Б) народът, слънчогледите, слънцето	2. „Гераците“
В) сградите, ковачите, старецът	3. „Зимни вечери“
Г) морето, машините, трюмовете	4. „Септември“

15. Основни мотиви в поезията на Никола Вапцаров са:

- А) очакваната прошка от майката, обичта към нея и към родината
- Б) борбата с живота, вярата в човека и в техническия прогрес
- В) пътуването, книгите, смисълът на битието
- Г) магическото въздействие на женската красота

16. Кое от литературните произведения има драматургичен вариант и е поставяно на сцена:

- А) „Септември“
- Б) „Зимни вечери“
- В) „Албена“
- Г) „Повест“

17. В коя от творбите се преразказват стихове от народна песен, споменават се имена на местности и герои от фолклорни предания:

- А) „Индже“
- Б) „Албена“
- В) „Септември“
- Г) „Зимни вечери“

18. Гео Милев издава списание:

- А) „Пламяк“
- Б) „Стрелец“
- В) „Мисъл“
- Г) „Читалище“

19. Определете художествените средства в подчертаните изрази:

Глъхнат сградите, зловещо гледа всяка с жълти стъклени очи, оскрежената топола – призрак сякаш – в сивата мъгла стърчи.

- А) градация и инверсия
- Б) метонимия и метафора
- В) хипербола и синекдоха
- Г) олицетворение и сравнение

20. Образите на града и неговите жертви са основни в поезията на:

А) Иван Вазов	Б) Атанас Далчев
В) Христо Смирненски	Г) Пенчо Славейков

ТЕСТ ВЪРХУ ТРЕТИ РАЗДЕЛ

1. Напишете жанра на следните произведения:

- „Дърво без корен“ – .....
„Тютюн“ – .....
„Нежната спирала“ – .....

2. Срещу имената на героите запишете произведението, от което са:

- А) Спиридонов – .....
Б) дядо Гатю – .....
В) Методи Андонов – .....
Г) Мария – .....

3. От коя творба е откъсът?

Сега тя искаше да бъде оставена на спокойствие, да не мисли и върши нищо, защото ужасът на нощта я беше превърнал във вкочанен труп, подобен на оня, който седеше зад тях. Сега тя искаше да се уедини в мълчанието и боравете на Чамкория, под небето с хладни звезди и да чака равнодушно всичко, което щеше да се случи по-нататък. Защото, каквото и да стане, тя бе неуязвима. Физическата разруха на стария свят не я засягаше, а новият — не я плашеше. Тя притежаваше влогове в чужбина, които никой не можеше да ѝ отнеме, а през тази нощ се увери, че комунистите не отмъщаваха на жени. Ала тя усещаше, че не можеше да се спаси от нещо друго, което бе по-страшно от отнемането на богатството и отмъщението на гладните. И това бе нейната собствена вътрешна разруха.

- А) „Под игото“   Б) „Тютюн“
В) „Осъдени души“   Г) „Гераците“

4. В кой ред НЕ Е допусната грешка?

- А) Дядо Гатю харесва живота си в града.
Б) Героят на Радичков отминава безразлично смъртта на птицата.
В) Ирина обича да свири на пиано, когато е сама.
Г) Костов се самоубива в дома си в София.

5. Кой герой си променя фамилията, за да звучи по-модерно?

- А) Борис
Б) синът на дядо Гатю
В) мъжът с гуцулската шапка
Г) татко Пиер

6. Кое от посочените твърдения е вярно?

- А) „Тютюн“ е преработван три пъти.
Б) Автор на „Нежната спирала“ е Николай Хайтов.
В) „Дърво без корен“ е от сборника „Диви разкази“.
Г) Димов е автор на множество стихотворения и романи.

7. Единственият герой, назован поименно в разказа „Нежната спирала“, е:

.....

8. Свържете изброените заглавие с имената на техните автори:

„Тютюн“

Николай Хайтов

„Нежната спирала“

Йордан Радичков

„Дърво без корен“

Димитър Димов

9. Кое от посочените социални пространства НЕ присъства в романа „Тютюн“:

А) ресторантът

Б) градът

В) фабриката

Г) църквата

10. Кое твърдение НЕ Е вярно:

А) Романът „Тютюн“ е преработен по препоръка на тогавашната критика.

Б) Двете версии на романа излизат през 50-те години на XX век.

В) В основата на романа е модела на неравностойния в социално отношение брак.

Г) Димов пише романа „Тютюн“ в Германия.

11. Изречението: *Почти като човек... почти като човек! – ме жегна остра мисъл, се отнася за:*

А) гълъба

Б) дивата шипка

В) коняря

Г) за нито едно от изброените

12. Кое твърдение НЕ СЕ отнася към творчеството на Димитър Димов:

А) Романът „Тютюн“ разглежда проблема за властта на парите.

Б) В основата на романа е проблемът за гибелните страсти и амбиции на човека.

В) Действието в романа се развива на фона на Втората световна война.

Г) Един от водещите проблеми в романа е *човек – земя*.

13. Цитираният по-долу откъс е от:

Не е естествено живият човек да го не закачат за нищо. Има ли в природата пенсионирана лисица? Няма! Няма и да има. Чул ли си да има пенсионирани орли? Да насядат край гнездото, а младите да им подават в устата мишки? Орелът, сине, хвърчи, докато изпусне последния си дъх и тогава пада на земята.

.....

14. Каква е съдбата на Борис Морев:

А) самоубива се в София

Б) умира в Гърция

В) емигрира в Германия

Г) вписва се в новия обществен строй

15. Думите: да умираш, както си хвърчиш!, са изречени от:

- А) Костов
- Б) Методи Андонов
- В) Борис Морев
- Г) дядо Гатю

16. В откъса: *Бялата равнина леко се изтегляше и завърташе край нас, смълчаната гора се измъкваше на пръсти назад, най-близките до пътя дървета подтичваха бързо...*, е използвано следното изразно средство:

- А) олицетворение
- Б) синекдоха
- В) символ
- Г) контраст

17. Вълшебноприказният мотив за тримата братя и златната ябълка присъства в:

- А) „Тютюн“
- Б) „Дърво без корен“
- В) „Нежната спирала“
- Г) в нито едно от посочените произведения

18. Свържете цитатите с героите, за които се отнасят:

А) Той беше усоен, неприветлив и саможив младеж, без определено занимание, откакто беше изкарал гимназия. Момичетата от града го отбягваха, но и той не се интересуваше много от тях.

Мария

Б) Приличаше на рефлексен препарат, на безмозъчно същество, което реагираше на всичко с блажено и безсмислено хилене. Дори сумрачните моменти на съзнанието ѝ бяха изчезнали напълно. Сега представляваше само жълта суха мумия, с кухи очи, с безцветни и оредели коси...

Борис Морев

В) Той бе нисък, широкоплещест и набит, с приборан корем и здрави мускули, които бяха потъмнели от слънцето с оранжев оттенък както у всички руси хора. Единият му крак беше значително по-къс от другия, но тази дисхармония в тялото придаваше на външността му нещо драматично. (...) Той имаше сурови очи с цвят на бледа стомана.

Ирина

Г) Тя имаше хармонично тяло и красиво лице, наситено с удивителна жизненост. Изобилната кръв придаваше на кожата ѝ, леко обгорена от слънцето, бакърен оттенък. Тя бе свила доста претенциозно гъстата си черна коса на руло, а орловият нос придаваше на красотата ѝ нотка на осъзната и малко високомерна сериозност.

Фон Гайер

19. Напишете имената на двамата герои от романа „Тютюн“, които свирят на пиано:

.....

20. Отбележете НЕВЯРНОТО твърдение:

Радичков е автор на:

- А) пътеписи
- Б) драми
- В) стихотворения
- Г) романи

ОБОБЩИТЕЛЕН ТЕСТ

1. Кой от изброените автори е част от кръга „Мисъл“?

- А) Алеко Константинов   Б) П. К. Яворов
В) Ат. Далчев   Г) Димчо Дебелянов

2. От коя творба е откъсът?

*И всякоя възраст, класа, пол, занятие
зимаше участие в това предприятие;
богатий с парите, сюрмахът с трудът,
момите с иглата, учений с умът,
а той беден, гол, бос, лишен от имотът,
за да е полезен, дал си бе животът!*

- А) „Септември“
Б) „Левски“
В) „Писмо“
Г) Cis moll

3. В кой ред всички творби са на Атанас Далчев?

- А) „Писмо“, „Да се завърнеш...“, „Книгите“
Б) „Повест“, „Книгите“, „Ручей“
В) „Книгите“, Cis moll, „Повест“
Г) „Повест“, „Юноша“, „Писмо“

4. В кое произведение рухващият дъб символизира края на стария свят?

- А) Cis moll   Б) „Писмо“
В) „Повест“   Г) „Септември“

5. Кое от посочените твърдения се отнася за лирическия герой на Атанас Далчев?

А) Героят е избраник, който носи в себе си огъня на Прометей, предопределен е да възвиси с изкуството си човешките души.

Б) Героят е в непрекъснат двубой с живота, но това не разколебава неговата вяра в бъдещето преобразяване на света.

В) Героят се опитва чрез спомена и бляна да се завърне в изпълнените със светлина и хармония пространства на миналото.

Г) Героят е лишен от биография; той е пределно самотен, литературният живот е изместил собственото му живеене.

6. Невероятни разкази за един съвременен българин е подзаглавие на:

- А) „Гераците“   Б) „Под игото“
В) „Бай Ганьо“   Г) „Тютюн“

7. За кой герой се отнася следният цитат:

- Страхливо вий поглед отпущате
пред близката смърт на човека,

палачи!
Що значи
смъртта на един?
Амин!
Захрачи
и плю.
Бързо нахлу
сам на врата си въжето
и
без да погледне небето
– увисна –
език
между зъбите стиснал:
велик
сюрблимен
непостижим!

- А) Славейковия герой   Б) Левски
В) Поп Андрей   Г) Вацпаровия герой

8. Свържете цитата с името на неговия автор:

А) Господарската трапеза беше сложена, както по обикновение, под лозата, между бистрия и студен чучур на барата, който като лястовичка пееше, деня и нощя, и между високите бухлати чемшири, що се тъмнееха край зида, зиме и лете все зелени. Фенерът светеше, окачен на клончето на едно люлеково дръвче, което приятелски надвисваше мизливите си люлеки над главите на челядта.

П. К. Яворов

Б) И аз оттамо счувам дивен ек!
То стон ли е на хаоса душевен?
Свещен ли плач на бедното сърце?
Или е трепет то на ощ незнайни,
но горди мисли, зародени в мрака,
що божий пръст на нов насочва път?...

А. Константинов

В) Човекът врял и кипял из Европа, Европа му станала като таквоз... като нищо. Дръпна си той левия мустак, поизкашля се в шепа и изгледа в полукръг с един поглед, с какъвто нашите полицейски изглеждат арестантите, групите на веселящите се чужденци и като хвърли око и заклати глава на своите невежи спътници, като че искаше да им каже: „Живи да ви оплача“, въздъхна дълбоко и многозначително произнесе: „Ех, Пратер, Пратер!“

Ив. Вазов

Г) А зимната буря им сякаш приглася,
бучи и завива страхотно в нощта
и вихром подема, издига, разнася
бунтовната песен широко в света.
И все по-зловещо небето тъмнее,
и все по се мръщи студената нощ,
и все по-горещо дружината пее,
и буря приглася с нечувана мощ...

П. П. Славейков

9. В кой ред са изброени само имена на герои на Йордан Йовков?

- А) Пауна, дядо Власю, Албена
- Б) Индже, Нягул, чорбаджи Марко
- В) Дядо Йордан, Кралича, Албена
- Г) Борис, дядо Гатю, Индже

10. В творбите на кои автори можем да видим утопичните представи за бъдещия справедлив свят?

- А) Никола Вапцаров и Атанас Далчев
- Б) Димитър Димов и Йордан Радичков
- В) Йордан Йовков и Николай Хайтов
- Г) Гео Милев и Никола Вапцаров

11. Коя от изброените творби е ода?

- А) „Да се завърнеш...“
- Б) „В часа на синята мъгла“
- В) „Септември“
- Г) „Левски“

12. Свържете заглавието на всяка творба с нейния жанр.

А) „Зимни вечери“	1. роман
Б) „Дърво без корен“	2. стихотворение
В) „Две хубави очи“	3. разказ
Г) „Тютюн“	4. цикъл стихотворения

13. В кой ред НЕ Е допусната грешка?

- А) „Повест“ е стихотворение на Димчо Дебелянов
- Б) „Нежната спирала“ е разказ на Йордан Радичков
- В) „Да се завърнеш...“ е стихотворение на Атанас Далчев
- Г) „Бай Ганьо“ не е творба на Алеко Константинов

14. Кое от посочените твърдения е вярно?

- А) „Под игото“ е роман на Елин Пелин
- Б) Автор на „Зимни вечери“ е Гео Милев
- В) „Дърво без корен“ е разказ на Йордан Радичков
- Г) „Да се завърнеш...“ е елегия на Димчо Дебелянов

15. Кой от посочените автори е свързан с естетиката и поетиката на експресионизма?

- А) Христо Смирненски
- Б) Гео Милев
- В) Пенчо Славейков
- Г) Атанас Далчев

16. Какви тропи и фигури са подчертаните изрази:

полетяха напред

без ред

неудържими

страхотни

велики:

НАРОД! (А)

.....

О боже! (Б)

подкрепяй свещеното дело

на грубите черни ръце: (В)

влей смелост

в нашето гърмящо сърце: (Г)

А)

Б)

В)

Г)

17. Свържете цитата с името на героя, за който се отнася:

А) Пъргав и трудолюбив, той бе работил през целия си живот и бе сполучил да удвои и утрои имотите, останали от баща му. Надарен с ум практичен и с търговски способности, той бе съумял да направи и пари и да се издигне между съселяните си като пръв човек. Той имаше меко и добро сърце. И макар да беше малко скъперник, не беше строг в сметките си, помагаше на хората и се грижеше за селските работи. Затова всички го обичаха и почитаха.

Дядо Гатю

Б) Никога не делеше доброто от злото, никога не беше се запитвал кое е грях и кое не. Гробища и пепелища оставаха след стъпките на коня му, името му задаваше страх и трепет. И помисли, че силата му е безмерна, а волята му – закон за всички. Не щадеше вече ни чужди, ни свои. Стана алчен за злато и лъвскияпай от всяка плячка вземаше за себе си. Беше зъл, сприхав, не даваше дума да се каже насреща му.

Борис Морев

В) Той беше по-скоро дребен и слаб – белег на оскъдницата и недояждането ... Имаше бледо лице и тъмни, дълбоко поставени очи, които гледаха остро... Струваше ѝ се, че това студено и правилно лице би харесало на жените, за които четеше в романите. Но на нея не се харесваше особено.

Индже

Г) Кирчо, заминавам си в село. Дърветата, Кирчо, се пресаждат и пренасят, докато са млади. Ти ме доведе в града, насади ме, дето се вика, на стари години, ала коренче си нямам, сине! Корена ми е в село, та отивам да си го намеря, иначе ще завехна, ще изсъхна и ще влезна в гроба с отворени очи. Прощавай, сине, и не ме търси!

Дядо Йордан

18. Идеята за гения като избраник на съдбата е ключова в:

- А) „Да се завърнеш...“
- Б) „В часа на синята мъгла“
- В) *Cis moll*
- Г) „Писмо“

19. С естетиката на символизма е свързано творчеството на:

- А) П. П. Славейков
- Б) Ат. Далчев
- В) Н. Вапцаров
- Г) Д. Дебелянов

20. Мотивът за нарушената хармония между човека и природата е основен в:

- А) „Тютюн“
- Б) „Нежната спирала“
- В) „Албена“
- Г) „Под игото“

ОТГОВОРИ

Отговори – тест към първи раздел	
1.	В
2.	Г
3.	А
4.	Г
5.	Б
6.	Г
7.	Б
8.	Б
9.	А
10.	В
11.	Г
12.	Бетовен; П. П. Славейков
13.	В
14.	А
15.	Б
16.	Г
17.	А
18.	Б
19.	В
20.	Б

Отговори – тест към втори раздел	
1.	А
2.	А:2; Б:1; В:4; Г:3
3.	Г
4.	Б
5.	Г
6.	А
7.	В
8.	А
9.	Б
10.	Г
11.	„Гераците“; „Септември“; „Албена“; „Индже“
12.	В
13.	А
14.	А:2; Б:4; В:3; Г:1
15.	Б
16.	В
17.	А
18.	А
19.	Г
20.	В

Отговори – тест към трети раздел	
1.	разказ; роман; разказ
2.	Спиридонов – „Тютюн“, дядо Гатю – „Дърво без корен“, Методи Андонов – „Нежната спирала“, Мария – „Тютюн“
3.	Б
4.	Г
5.	Б
6.	В
7.	Методи Андонов
8.	„Тютюн“ – Димов, „Нежната спирала“ – Радичков, „Дърво без корен“ – Хайтов
9.	Г
10.	Г
11.	Б
12.	Г
13.	„Дърво без корен“
14.	Б
15.	Г
16.	А
17.	А
18.	А – Борис Морев, Б – Мария, В – Фон Гайер, Г – Ирина
19.	Мария, Фон Гайер
20.	В

Отговори – тест към обобщителния тест	
1.	Б
2.	Б
3.	Б
4.	Г
5.	Г
6.	В
7.	В
8.	А – Ив. Вазов; Б – П. П. Славейков; В – А. Константинов; Г – П. К. Яворов
9.	А
10.	Г
11.	Г
12.	А – 4; Б – 3; В – 2; Г – 1.
13.	Б
14.	Г
15.	Б
16.	А – градация; Б – реторично възклицание; В – метонимия; Г – метафора.
17.	А – дядо Йордан; Б – Индже; В – Борис Морев; Г – дядо Гатю
18.	В
19.	Г
20.	Б

проф. д.ф.н. *Клео Стефанова Протохристова*
доц. д-р *Светла Кирилова Черпокова*
доц. д-р *Аделина Любомирова Странджева*
доц. д.ф.н. *Татяна Иванова Йчевска*
гл. ас. д-р *Екатерина Иванова Петкова*

КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО ЛИТЕРАТУРА
за 10. клас

Редактор *Чавдар Ценов*
Графичен дизайн *Петко Минчев*
Коректор *Чавдар Ценов*

Българска. Издание първо, 2019
Формат 70×100/16. Печатни коли 5,75

Издател „КЛЕТ БЪЛГАРИЯ“ ООД
1574 София, ул. „Никола Тесла“ № 5, BSR 2, ет. 4
тел.: 02/80 61 343
e-mail: ik.anubis@anubis.bg, www.anubis.bg

ISBN 978-619-215-450-9

ISBN 9786192154509

9 786192 154509

Klett